

MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA

— ÁLLAM ÉS NEMZET —

MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA

ÁLLAM ÉS NEMZET

Kötetszerkesztők

Kocsis Károly (főszerkesztő)

Kovács Zoltán, Nemerkenyi Zsombor, Gercsák Gábor, Kincses Áron

MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA

1. Állam és nemzet

2. Természeti környezet

3. Társadalom

4. Gazdaság

HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont

Földrajztudományi Intézet

Budapest, 2024

Szerkesztőbizottság

Kocsis Károly (elnök)

Klinghammer István (tiszteletbeli elnök), Nemerkenyi Zsombor (titkár),

Gercsák Gábor, Kincses Áron, Kovács Zoltán, Zentai László

Kartográfiai Tanácsadó Bizottság

Zentai László (elnök)

Bartos-Elekes Zsombor, Bottlik Zsolt, Buga László,

Gede Mátyás, Gercsák Gábor, Györffy János, Márton Mátyás,

Orosz László, Török Zsolt Győző, Ungvári Zsuzsanna

MNA Állam és nemzet kötet

Kötetszerkesztők

Kocsis Károly (főszerkesztő), Kovács Zoltán, Nemerkenyi Zsombor, Gercsák Gábor, Kincses Áron

Fejezetszerkesztők

Bába Iván, Borsos Balázs, Buga László, Győri Ferenc, Hajdú Zoltán, Halmai Péter, Hevesi Attila, Juhász Dezső,

Kocsis Károly, Kovács Zoltán, Kulcsár Gabriella, Mátyás Szabolcs, Pál Viktor, Török Zsolt Győző, Várkonyi László

Képszerkesztő

Magyar Árpád

Szakmai lektor

Probáld Ferenc, Gercsák Gábor, Bereznay András (V. fejezet térképei)

Nyelvi lektor

Kálóczy Katalin, Gercsák Gábor

Borítóterv

Mezei Gáspár – HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Kuti Ildikó – Civertan Bt.

Arculatterv, tipográfia

Kuti Ildikó – Civertan Bt.

Sokszorosítás

Keskeny és Társai 2001 Kft.

keskenynyomda.hu

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változatainak kiadási jogát is.

A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak valamely része semmiféle formában, semmiféle nyelven nem sokszorosítható és nem publikálható.

Felelős kiadó: Kiss László főigazgató

HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, www.csfk.org

© CSFK Földrajztudományi Intézet, www.mtafki.hu, Budapest, 2024

A kiadvány megjelenéséhez támogatást nyújtott:

Magyarország Kormánya

HUN-REN, Magyar Kutatási Hálózat

Magyar Tudományos Akadémia

A kötet szerkesztésének lezárása: 2024. július 1.

ISBN 978-963-9545-55-7ö

ISBN 978-963-9545-69-4

MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA

ÁLLAM ÉS NEMZET

Szerzők	MARTON TIBOR	CSÜLLÖG GÁBOR	MÁTYÁS SZABOLCS
BÁBA IVÁN	MASEK ZSÓFIA	DEMETER GÁBOR	MORVAI TÜNDE
BÁRTH M. JÁNOS	MÁTYÁS SZABOLCS	†DOMANOVSKY GYÖRGY	†NAGY IVÁN
BARTOS-ELEKES ZSOMBOR	MORVAI TÜNDE	†ENGEL PÁL	ÖRDÖG ISTVÁN
BENEDEK JÓZSEF	NAGY MIKLÓS MIHÁLY	FINTA ISTVÁN	PÁLNÉ KOVÁCS ILONA
BICZÓ KRISZTINA	NEMERKÉNYI ZSOMBOR	†GLASER LAJOS	PÁL VIKTOR
BOLLÓK ÁDÁM	OLÁH KRISZTINA	GÓRA ZOLTÁN	PAP JÓZSEF
BOROS LAJOS	PÁL VIKTOR	GYŐRI FERENC	PAP NORBERT
BORSOS BALÁZS	PÁLNÉ KOVÁCS ILONA	HAJDÚ ZOLTÁN	REMÉNYI PÉTER
BUGA LÁSZLÓ	PAP JÓZSEF	HALMAI PÉTER	SOMLYÓDYNÉ PFEIL EDIT
CSÜLLÖG GÁBOR	PAP NORBERT	HARDI TAMÁS	SOÓS ESZTER
FINTA ISTVÁN	REMÉNYI PÉTER	†HARKAI IMRE	SZABÓ TAMÁS
FRISNYÁK SÁNDOR	SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA	H. KÉRDŐ KATALIN	SZÓKE BÉLA MIKLÓS
GYŐRI FERENC	SOMLYÓDYNÉ PFEIL EDIT	HONVÁRI JÁNOS	TÁTRAÍ PATRIK
HAJDÚ ZOLTÁN	TÖRÖK ZSOLT GYŐZŐ	HORVÁTH FRIDERIKA	TEKNŐS LÁSZLÓ
HALMAI PÉTER	TRINGLI ISTVÁN	HUBAI LÁSZLÓ	TINER TIBOR
HARDI TAMÁS	UJVÁRY GÁBOR	JANKÓ ANNAMÁRIA	TÖRÖK ZSOLT GYŐZŐ
HEGEDŰS ÁBEL	VADÁL ILDIKÓ	JUHÁSZ DEZSÓ	UJVÁRY GÁBOR
HEVESI ATTILA	VÁRKONYI LÁSZLÓ	KITANICS MÁTÉ	VADÁL ILDIKÓ
HONVÁRI JÁNOS	ZAGYI NÁNDOR	†KNIEZSA ISTVÁN	VÁNDOR ANDRÁSNÉ
HORVÁTH FRIDERIKA	ZENTAI LÁSZLÓ	KOCSIS KÁROLY	VÁRKONYI LÁSZLÓ
HUBAI LÁSZLÓ		KÓKAI SÁNDOR	ZAGYI NÁNDOR
JANKÓ ANNAMÁRIA	Térkép- és ábraserzők	KOMORÓCZY BALÁZS	Térképészek
JUHÁSZ DEZSÓ	†BARABÁS JENŐ	KÓSA LÁSZLÓ	KOCZÓ FANNI
KITANICS MÁTÉ	BÁRTH M. JÁNOS	KOVÁCS ZOLTÁN	KOVÁCS ANIKÓ
KLEMENČIĆ, MLADEN	BENEDEK JÓZSEF	KOVALCSIK TAMÁS	MEZEI GÁSPÁR
KOCSIS KÁROLY	BERTUS ZOLTÁN	†KRESZ MÁRIA	NEMERKÉNYI ZSOMBOR
KÓKAI SÁNDOR	BICZÓ KRISZTINA	KRISKA OLIVÉR	
KOVÁCS ZOLTÁN	BOLLÓK ÁDÁM	KULCSÁR GABRIELLA	
KOVALCSIK TAMÁS	BOROS LAJOS	KVECK PÉTER	Technikai munkatársak
KRISKA OLIVÉR	BORSOS BALÁZS	†MARTIN GYÖRGY	LACZKÓ MARGIT
KULCSÁR GABRIELLA	BUGA LÁSZLÓ	MARTON TIBOR	MAGYAR ÁRPÁD
KVECK PÉTER	B. TÓTH ÁGNES	MASEK ZSÓFIA	

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AdP	Csendes-óceáni Szövetség (Alianza del Pacífico)
AFOR	Albánia Erő (Albania Force, NATO, Albánia, 1999)
ÁNTSZ	Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat
APEH	Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal
BKK	Budapesti Közlekedési Központ
BME	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
BVSC	Budapesti Vasutas Sport Club
CELAC	Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños)
COCOM	Többoldalú Exportellenőrzési Koordináló Bizottság (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls)
Covid	Koronavírus-betegség (coronavirus disease)
CPLP	Portugál Nyelvű Országok Közössége (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa)
CSFK	Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont
DDM	Digitális domborzatmodell
DE	Debreceni Egyetem
DITAB	Digitális topográfiai adatbázis
DK	Demokratikus Koalíció
DTA	Digitális térképészeti adatbázis
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organization for Security and Co-operation in Europe)
ELKH	Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
EOTR	Egységes Országos Térképrendszer
EU	Európai Unió (European Union)
EUFOR	EU Bosznia-hercegovinai Haderő (EU Force Bosnia and Herzegovina, 2004–)
EUMMG	EU Grúziai Megfigyelő Missziója (EU Minotoring Mission in Georgia, 2008–)
Eurostat	Európai Unió Statisztikai Hivatala (European Statistical Office)
Fidesz	Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz–Magyar Polgári Párt, Fidesz–Magyar Polgári Szövetség)
FKGP	Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt
FTC	Ferencvárosi Torna Club
FTI	Földrajztudományi Intézet
GDP	Bruttó hazai termék (gross domestic product)
HUN-REN	Magyar Kutatási Hálózat
IBRD	Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development)
ICA	Nemzetközi Térképészeti Társulás (International Cartographic Association)
IFOR	Végrehajtási Erő (Implementation Force, NATO, Bosznia-Hercegovina, 1995–1996)
IMF	Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)
INSPIRE	EU-n belüli térinformációs infrastruktúra (Infrastructure for spatial information in Europe)
ISAF	Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (International Security Assistance Force, NATO, Afganisztán, 2001–2014)
IUGG	Geodéziai és Geofizikai Nemzetközi Unió (International Union of Geodesy and Geophysics)
KDNP	Kereszténydemokrata Néppárt
KFOR	Kosзовó Erő (Kosovo Force, NATO, Koszovó, 1999–)
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LAU	Helyi közigazgatási egységek (Local administrative units)
LEADER	Közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében (Liaison Entre Actions pour le Development de l’Economie Rurale)
LMP	Lehet Más a Politika
MAC	Magyar Athlétikai Club
MDF	Magyar Demokrata Fórum
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MÉP	Magyar Élet Pártja

MIÉRT	Magyar Ifjúsági Értekezlet
MINURSO	Nyugat-szaharai Népszavazási Misszió (UN Mission for the Referendum in Western Sahara, ENSZ, Nyugat-Szahara, 1991–)
MINUSCA	Többdimenziós Integrált Stabilizációs Művelet a Közép-afrikai Köztársaságban (Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic, ENSZ, Közép-afrikai Köztársaság, 2014–)
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNA	Magyarország Nemzeti Atlasza
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MOL	Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt.
MSZDP	Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZP	Magyar Szocialista Párt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTK	Magyar Testgyakorlók Köre (MTK Budapest FC)
NASA	Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatal (National Aeronautics and Space Administration)
NATO	Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation)
NAV	Nemzeti Adó- és Vámhivatal
NPP	Nemzeti Parasztpárt
NTM-A	NATO Kiképző Misszió-Afganisztán (NATO Training Mission-Afghanistan, 2009–2014)
NUTS	Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)
OSC	Orvosegyetem Sport Club
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OTAB	Országos Térinformatikai Alapadatbázis
OTP	Országos Takarékpénztár (OTP Bank Nyrt.)
PHARE	Támogatás Lengyelország és Magyarország gazdaságának átalakításához (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies)
Retörki	Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár
RSM	Eltökélt Támogatás Misszió (Resolute Support Mission, NATO, Afganisztán, 2015–2021)
SEGIB	Iberoamerikai Főtitkárság (Secretaría General Iberoamericana)
SFOR	Stabilizációs Erő (Stabilisation Force, NATO, Bosznia-Hercegovina, 1996–1998)
SZDSZ	Szabad Demokraták Szövetsége
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
szja	személyi jövedelemadó
UNAVEM	ENSZ Angolai Ellenőrzési Missziója (United Nations Angola Verification Mission, Angola, 1988–1997)
UNESCO	ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	ENSZ Gyermekalap (United Nations International Children’s Emergency Fund)
UNIFIL	ENSZ Libanoni Békefenntartó Missziója (United Nations Interim Force in Lebanon, Libanon, 1978–)
UNIKOM	ENSZ Irak–Kuvaiti Megfigyelő Missziója (United Nations Iraq–Kuwait Observation Mission, Irak és Kuvait, 1991–2003)
UNMIK	ENSZ Koszovói Ideiglenes Közigazgatási Missziója (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, ENSZ, Koszovó, 1999–)
UNOMIG	ENSZ Georgiai Megfigyelő Missziója (United Nations Observer Mission in Georgia, 1993–2009)
UTE	Újpesti Tornaegylet
UTM	Univerzális transzverzális Mercator (Universal Transverse Mercator)
WGS	Geodéziai világrendszer (World Geodetic System)
WTO	Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization)

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ, AJÁNLÁS	7	Az európai uniós tagság hatása a közigazgatási, területfejlesztési, intézményi fejlődésre
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	8	Az önkormányzati kistérségi társulások funkcionális és területi folyamatai
ELŐSZÓ	11	A 2011 utáni alkotmányos és közigazgatási berendezkedés
I. MAGYARORSZÁG DIÓHÉJBAN (szerk.: Kocsis Károly)	13	Az új önkormányzati törvény
II. HAZÁNK FÖLDJÉNEK MEGISMERÉSE 1945-IG (szerk.: Hevesi Attila, Kocsis Károly)	16	A járáások újraélesztése, új szerepkörök, új területi beosztás
A krónikáktól a felföldi professzorokig		Az államigazgatás dekoncentrált szerveinek átalakulása 2010 után
Földtudományaink elkülönülése		A bíróságok és ügyészségek
Napjaink földtudományainak kibontakozása		A honvédség
Az államhatárokkal szabdalrt Kárpát-medence földtudományi megismerése 1920 és 1945 között		A rendőrség
III. FELMÉRÉS ÉS TÉRKÉPEZÉS (szerk.: Buga László, Török Zsolt Győző)	22	A büntetés-végrehajtás
Magyarország térképezésének története		Tűzoltóság és katasztrófavédelem
Korszerű felmérések és térképezés		A Kárpát-medence jelenlegi közigazgatási térfelosztása
Térképek, adatbázisok, geoinformatikai szolgáltatások		VII. MAGYARORSZÁG ÉS A MAGYAROK (szerk.: Kocsis Károly)
IV. A KÁRPÁT-MEDENCE A MAGYAR HONFOGLALÁS ELŐTT (szerk.: Kulcsár Gabriella)	36	Magyarok a Kárpát-medencében
Őskor		Magyarok a nagyvilágban
Római kor		VIII. A HAGYOMÁNYOS MAGYAR NÉPI KULTÚRA TÖRTÉNETI-TÉRBELI TAGOLÓDÁSA (szerk.: Borsos Balázs)
Népvándorlások		A kultúra területi tagolódására ható tényezők
V. A MAGYAR ÁLLAM TÖRTÉNETI KÖZIGAZGATÁS-FÖLDRAJZA (szerk.: Hajdú Zoltán)	44	A magyar népi kultúra régiói
A középkori magyar állam (895–1526)		IX. A MAGYAR NYELVJÁRÁSOK TÉRBELI TAGOLÓDÁSA (szerk.: Juhász Dezső)
A három részre szakadt ország (1526–1711)		A magyar nyelvföldrajz történetéből
A Habsburg Birodalomban (1711–1867)		A magyar nyelvjárási régiók és csoportok
Az Osztrák–Magyar Monarchiában (1867–1918)		Nyelvszigetek, nyelvjárásszigetek
A magyar állam az 1918–1944 közötti időszakban		Nyelvjárási jelenségek
A magyar állam az 1944–1989 közötti időszakban		X. A TÁRSADALMI-POLITIKAI AKTIVITÁS TÉRBELISÉGE 110
VI. A MAI MAGYAR ÁLLAM KÖZIGAZGATÁS-FÖLDRAJZA (szerk.: Hajdú Zoltán)	66	X. 1. VÁLASZTÁSI FÖLDRAJZ (szerk.: Kovács Zoltán)
Rendszerváltás az összeomló kétpólusú világ válságai között		Parlamenti választások az I. világháború előtt
Az új alkotmányos berendezkedés		Parlamenti választások 1920 és 1939 között
Az 1990. évi önkormányzati törvény megalkotásának területi vonatkozásai		Parlamenti választások 1945 és 1949 között
Az államigazgatás dekoncentrált szerveinek átalakulása 2010-ig		Parlamenti választások 1949 és 1989 között
Az európai uniós tagságra való felkészülés területi, területfejlesztési megoldásai		Parlamenti választások 1989 után
		Egyéb választások

X. 2. A CIVIL TÁRSADALOM
(szerk.: PÁL VIKTOR)

A civil társadalom értelmezései és jelentősége

Nemzetközi kitekintés

A hazai civil társadalom és civil szervezetek

Kárpát-medencei magyar civil szervezetek határainkon túl

XI. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

XI. 1. DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
(szerk.: BÁBA IVÁN)

A magyar állam diplomáciai kapcsolatainak múltja

A magyar állam diplomáciai kapcsolatai 1990 után

XI. 2. KÜLGAZDASÁGI KAPCSOLATOK
(szerk.: HALMAI PÉTER, VÁRKONYI LÁSZLÓ)

A külgazdasági kapcsolatok múltja

Kereskedelempolitika 1990 után

Külgazdasági folyamatok 1990 után

126

XII. MAGYAR TEHETSÉGFÖLDRAJZ
(szerk.: GYŐRI FERENC, MÁTYÁS SZABOLCS)

A tehetségföldrajzról

Tehetségek a térben

Magyar talentumok a nagyvilágban

Magyar találmányok

SZERZŐK, IRODALOM ÉS FORRÁSOK

ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

KÉPEK JEGYZÉKE

MAGYAR ÉS IDEGEN NYELVŰ NÉVJEGYZÉK

168

182

195

197

199

ELŐSZÓ

A tisztelt olvasó *Magyarország Nemzeti Atlasza (MNA)* új kiadásának az Állam és nemzet című kötetét tartja a kezében. A *nemzeti atlasz az adott ország, nemzet „személyi igazolványa”, mely a zászló, a címer és a himnusz mellett a nemzeti jelképek egyik legfontosabbika*. A jelen kötet a korábbihoz hasonló széles körű szakmai összefogással valósult meg, 18 szerkesztő, 53 fejezetszerző, 64 térképszerző, több tucat térképész, szakmai és nyelvi lektor kiváló munkáját dicséri. Az MNA különös fontosságát átérezve, az elmúlt években nem csupán a kiadó intézmény és kiemelt stratégiai partnere, az adatbázis túlnyomó részét biztosító *Központi Statisztikai Hivatal* – munkájukat közfeladatként végző – munkatársai, hanem az egyetemek (pl. SZTE, ELTE, ME, NKE, BBTE, PTE) és más támogató, közreműködő szervek, intézmények (pl. HUN-REN BTK, HUN-REN CSFK, HUN-REN KRTK) munkatársai is nagy lelkesedéssel, önzetlenül vettek részt ebben az össznemzeti vállalkozásban.

Mielőtt részletesebben is megismerkednénk országunk és nemzetünk e térképekben testet öltött szimbólumának harmadikként megjelent kötetével, nagy örömmre szolgálna, ha a kedves olvasó velem tartana azon a képzeletbeli nemzetközi és hazai ösvényen, mely a kiadványnak és digitális változatának megszületéséhez elvezetett.

A *nemzeti atlasz* egy – általában szöveges magyarázatokkal és különféle illusztrációkkal is kiegészített – térképsorozat, amely logikusan, arányosan felépített, meghatározott méretarányokban ábrázolt, kartográfiailag viszonylag egységes kivitelű térképeken az adott állam természeti, gazdasági és társadalmi adottságait mutatja be az ország lakóinak, illetve a külföldi érdeklődőknek. Az eddig megjelent nemzeti atlaszok *főbb közös jellemzője az, hogy tárgykörük egy adott állam területére vonatkozik; egy ország természeti, társadalmi, gazdasági térszerkezetét, annak tér-időbeli jellemzőit csaknem enciklopédikus igénnyel, összetett módon, rendszerezetten, egymást logikusan követő térképek sorozatával* mutatják be. A nemzeti atlaszokkal szembeni *legfontosabb elvárások: szolgálniuk kell az állam, a nemzet reprezentációját, az államigazgatási tervezést és döntést, a tudományos kutatást, a köz- és felsőoktatást, valamint – közérthetőségük révén – a művelt, széles nyilvánosság igényeinek kielégítését* is.

Napjainkban a Föld országainak többsége rendelkezik nemzeti atlasszal mint fontos nemzeti szimbólumával. Általában a nemzeti függetlenségre törekedve vagy azt elérve jelentették meg, és utána többnyire két-három évtizedenként frissítik. Az első atlaszt az orosz fennhatóságtól szabadulni kívánó *Finnország* adta ki 1899-ben. A 20. század derekáig az atlaszok túlnyomó része *egyetlen kötetben* jelent meg, de méretük meglehetősen változó, *módszertanuk* többnyire *rendezetlen, tartalmuk inkább természetföldrajzi jellegű* volt. A második világháború után számos fejlett ország látott hozzá (első vagy újabb) nemzeti atlaszának megalkotásához, immár a *területi tervezés, területfejlesztés* céljával.

Az 1980-as évektől kezdve *korszakváltás* zajlott le a nemzeti atlaszok történetében – alapvetően *marketing* okok miatt. Az egyre igényesebb nemzeti atlaszok immár a *művelt átlagembereket, valamint a köz-, illetve felsőoktatás szereplőit* célozták meg. A funkcióváltás jeleként a közérthetőség, népszerűség, jobb eladhatóság érdekében az atlaszokban a térképek rovására rendkívül megnőtt a magyarázó szövegek, fényképek, kü-

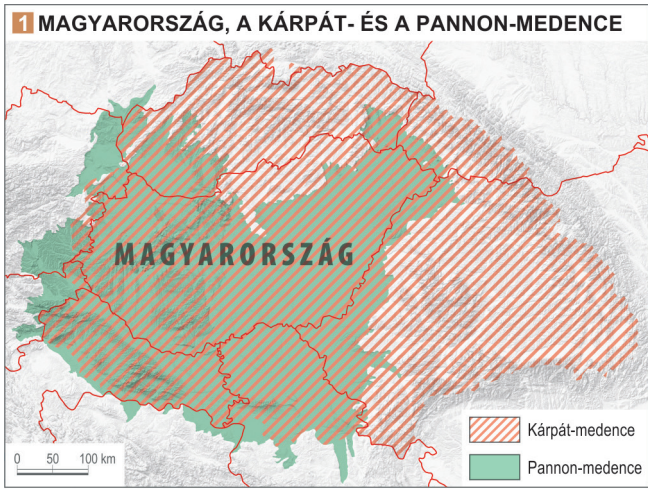
lönböző grafikák aránya, a térképek gyakran leegyszerűsödtek, a tematikákban a fő hangsúly a társadalmat, a felhasználókat leginkább érdekő témákra helyeződött át. A továbbra is tudományos alapokon nyugvó, de már piacorientált, tömegfogyasztásra is alkalmas, modern atlaszok a hagyományos nyomtatott forma mellett az 1980-as évek végétől *elektronikus változatban* is megjelentek. A személyi számítógépek megszületése, majd széles körű elterjedése világszerte forradalmasította a térképészetet és azon belül az atlaszkartográfiát is. Az 1990-es évektől a gyártási technikában és az információs technológiában lezajlott változások eredményeként a modern atlaszok egyformán képesek megfelelni az elmúlt évszázad egyes időszakában eltérő hangsúlyt kapott, különböző funkcióknak. Az újszülött *elektronikus atlaszok* közül kezdetben a hagyományos módon, nyomtatásban megjelent *atlaszok CD-ROM változatai* (kísérői) bukkantak fel a piacon, majd – elsőként Kanadában – életre kelt az első *világháló*s (*internetes, webes*) *nemzeti atlasz* is.

Az elmúlt két évtizedben kiadott nemzeti atlaszok körében a hagyományos, nyomtatott formában megjelentek kétségtelenül háttérbe szorultak a szinte végtelen mennyiségű multimédiás elemet (pl. fényképet, videót, animációt, világhálós hiperhivatkozást) tartalmazó elektronikus változatokkal szemben. Ám „az áramszünet idején is működő” *papír alapú atlaszok* – melyek közül egyet az olvasó is a kezében tart – mint az adott állam földrajzi környezetének kiemelkedő fontosságú *kordokumentumai*, nem tűntek el, hanem látványosan *megújultak*, érdekesebbé, lebilincselőbbé váltak az elektronikus tömegkommunikációs verseny során. Az *elektronikus atlaszok* pedig a *területi vonatkozású információszერzés és elemzés elsődleges forrásaivá, eszközeivé* váltak. Az utóbbiak közül a *világhálón megjelenő (webes) atlaszok* könnyű elérhetőségükkel, *naprakész*ségükkel, szinte kimeríthetetlen *adat- és térképtárolási kapacitásukkal* tűnnek vonzónak.

A *magyar földrajztudomány és térképészet* mindig meghatározó szerepet játszott a *nemzet- és honismeret* fejlesztésében, a magyarságról és az országról alkotott kép formálásában. Az első világháború után az ország korábbi területi egységének teljes vagy részleges helyreállításához igazolásul szolgáló, a trianoni katasztrófa hatásait tükröző, többnyire francia, angol vagy német nyelvű földrajzi és kartográfiai munkák, köztük térképek, térképsorozatok, atlaszok jelentek meg.

1945-ben a jelenlegi HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet szervezeti elődjének számító Államtudományi Intézetben *magyarul és angolul* elkészült *Középeurópa atlasz* a nemzeti atlaszokkal szemben támasztott követelmények mindegyikének megfelelt, de nem kizárólag egy állam (Magyarország) területét, hanem hazánkat, a *Kárpát-medencét és annak meglehetősen tág* (12 országot érintő) *környezetét* ábrázolta.

1948 után, az alapvető politikai, társadalmi, gazdasági változásokat, az államszocialista rendszer megszilárdítását követően, 1967-ben jelent meg *Magyarország Nemzeti Atlaszá*nak első kiadása, mely az új szocialista Magyarországot volt hivatva bemutatni. A térképgyűjtemény munkálatai 1959-ben kezdődtek meg a Nemzetközi Földrajzi Unió (IGU) Nemzeti Atlaszok Bizottsága ajánlásai alapján. Az MTA (főleg annak Földrajzi Bizottsága) tudományos és a Kartográfiai Vállalat térképészeti közreműködésével megjelent mű a „*gazdaságvezetés és tervezés munkájának*” *segítését és az általános honismereti tájékoztatást* tűzte ki célul. Az MTA

1983-ban ismét kormányzati támogatással, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériummal való összefogásban határozta el az MNA újabb kiadását. Az MTA *Földrajztudományi Kutatóintézet irányításával* 87 (túlnyomórészt) állami intézmény, szervezet és 183 szerző, szerkesztő közreműködésével, a rendszerváltozás előtti pillanatban, 1989-ben jelent meg az *MNA második kiadása*. A korábbihoz képest *terjedelmében közel négyszeresére* nőtt, még mindig *egyetlen kötetben* megjelent atlasz a külvilág felé való nyitás érdekében két-nyelvűvé vált (*magyar és angol*).

Az 1989 utáni alapvető társadalmi-gazdasági változások arra készítették az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetét, hogy a társadalom gyors és pontos tájékoztatása érdekében, 1994–1995 között *kiegészítő lapokban* folytassa az MNA kiadását. A *korszerű nemzetközi trendekhez való felzárkózást* nem csupán az egységes, hatalmas terjedelmű kötetben való megjelenéssel történő szakítás jelentette, hanem a *funkcióváltás, a művelt nagyközönség és az oktatás felé való nyitás*, a társadalom széles rétegeit érdeklo, *problémaorientált tematika* és a térképészkesztésnél a hagyományosról a *digitális technikára* (ArcGIS) *való átállás* is.

Az MNA új kiadásának előkészületeként, regionális atlaszsorozata keretében a jogelőd MTA Földrajztudományi Kutatóintézete 2009-ben angolul (*Hungary in Maps*), 2011-ben magyarul (*Magyarország térképeiben*) jelentette meg viszonylag kisméretű honismereti atlaszát, mely gyors áttekintést kívánt nyújtani a harmadik évezred elejének Magyarországról és számos térkép segítségével hazánkról, a Kárpát-medencéről is.

Közel negyedszázaddal az MNA második kiadása után, 2013-ban – a történelmi előzményeknek megfelelően ismét – az *MTA CSFK Földrajztudományi Intézetének* vezetésével, az MTA támogatásával elindultak az *MNA új (hagyományos) kiadásának* előkészületei.

A fő célok tekintetében egyedülálló újdonság, hogy az MNA 2018-ban, a *Természeti környezet* című kötettel elindult kiadása nem csupán Magyarországra, hanem – ahol a szükséges adatok rendelkezésre állnak – a Kárpát-medencére és annak szomszédságára (a Kárpát–Pannon-térségre) – tehát 12 ország kb. fél-millió km²-nyi területére, 34 ezer településére – vonatkozóan kívánja a *természet, a társadalom és a gazdaság dinamikus térszerkezetét* bemutatni. Itt jegyezzük meg, hogy a gyakran szinonimáknak vélt Pannon- és Kárpát-medence fogalmakat az MNA-ban élesen megkülönböztetjük egymástól. Míg a *Pannon-medence* földtudományi, természeti fogalom és az Alpok, a Kárpátok, valamint a Dinaridák közötti tényleges medencét, addig a jelenleg a magyar nyelvben mindennaposan és tömegesen használt *Kárpát-medence* (irredenta jelentéstartalom nélkül, de határokon átvéően) a törté-

A CIVIL TÁRSADALOM

Pál Viktor, Boros Lajos, Kriska Olivér, Kocsis Károly

A társadalom tagjai nemcsak elkülönült személyek, hanem különböző célból szerveződő közösségek részei is – e közösségek alkotják a civil társadalmat. A társadalom a civil tevékenysége során számos olyan kérdéssel foglalkozik, amelyek természetüknél fogva kiesnek az állam, illetve más intézmények látóköréből: kulturális értékeket teremtenek, illetve erősítik a társadalom tagjainak összetartozását. Szerepe a polgári demokratikus társadalmakban igen jelentős. Egyrészt erősíti az egyén felelősségvállalását, azt a szemléletmódot, hogy az életnek számos olyan eleme van, amelyet nem szükséges törvényekkel szabályozni, illetve nem az állam feladata megoldani őket. Másrészt lehetőséget teremt az egyén kiteljesedésére, és ezzel a társadalmi-közöségi kohézió, az identitás erősítésére is. Végül a polgári aktivitásnak a *politikai hatalmat és a piacot ellenőrző* és korlátozó szerepe is van, és *közvetítő lehet az állam, a piaci szereplők és a társadalom tagjai között*.

A civil aktivitást megvalósíthatják egyének, vagy különféle szerveződéseknek hozhatnak létre meghatározott célokkal. E tevékenységek rendkívül sokszínűek, és az élet szinte minden területét érintik. Sokszor fordul elő – az igen gyakori karitatív tevékenység mellett – például a hagyományörzés, az identitás kifejezése és erősítése, a kultúra, az ismeretterjesztés vagy az érdekvédelem. A civil társadalom tevékenysége egy ország életében nemcsak problémák megoldására, hanem értékek létrehozására, a társadalmi kohézió és szolidaritás erősítésére is irányul. Az egyének, illetve szervezetek civil tevékenységüket anyagi ellenszolgáltatás nélkül, nonprofit módon, önkéntesen végzik.

A civil társadalom értelmezései és jelentősége

A civil társadalom fogalma sokféleképpen határozható meg, az értelmezések kiindulópontja azonban minden esetben az ún. állampolgári ethosz, ami azt jelenti, hogy a polgári társadalmakban az egyén mint állampolgár a polgári demokratikus állam törvényei, intézményei között él, cselekszik, de ezzel együtt a társadalom része is. E társadalom bonyolult szerkezetet alkot, rétegződik, társadalmi csoportokból áll, számos közösség alkotja. Ezek a közösségek jelentik – az egyén mint magánszemély mellett – a civil társadalom alappilléreit. A polgári társadalmakban tehát az egyén mint polgár társadalmi-politikai felelősséget vállalva végez közös-

ségi, társadalmi tevékenységet akár saját maga, akár különféle szervezetek tagjaként. Így a civil társadalom az államtól független, szabadon gondolkodó és cselekvő egyének és közösségek összessége, ami mind az egyének, mind a közösségek közéleti tevékenységét magában foglalja. Egy társadalomban a piaci (magán) és az állami (közcélú) szervezetek mellett a civil szerveződések egy harmadik csoporthoz tartoznak, amely átmenetet képez: bár jogi formáját tekintve a magánszektorhoz tartozik, de közcélokat szolgál.

A civil társadalom erősen kötődik a polgári demokratikus berendezkedéshez, így alapvetően a nyugati típusú, modern társadalmakra jellemző, bár hasonló törekvések számos kultúrában megfigyelhetők. Noha a mai értelemben vett civil társadalom a felvilágosodás és a polgárosodás, illetve a társadalmi modernizáció során, a 17–18. században jött létre, előképeként tekinthetők Európában a különféle jótékonyági intézmények, alapítványok, amelyek kezdetben főleg az egyházhoz kapcsolódtak, és az uralkodótól, főuraktól kapott adományokra alapozva hozták létre őket.

A civil társadalmon belül elkülönülnek a civil szervezetek (pl. különféle egyesületek, alapítványok), melyek a civil aktivitás szervezett formái. Működésük körülményeit, feltételeit, gazdálkodással kapcsolatos feladataikat jogszabályok rögzítik. A politikai pártokat, szakszervezeteket általában nem sorolják e szerveződések közé, ugyanakkor a civil szervezetek egy jó része közéleti, politikai kérdésekkel is foglalkozik.

A civil szervezeteket gyakran nevezik „nem kormányzati” (non-governmental organization, NGO) szervezeteknek is, hogy kifejezzék az állami és a civil szervezetek elkülönülését. Ugyanakkor a civil társadalom és az állam viszonya egyfajta szimbiózisként értelmezhető: a civil szervezetek nem az állammal szemben, hanem azt kiegészítve, adott esetben vele együttműködve képezik a polgári társadalom alapját.

A civil társadalom a tevékenységét nemcsak a különféle hivatalos szervezeteken keresztül fejtí ki. Maguk a polgárok mint egyének is végezhetnek civil tevékenységet (pl. adományoznak, önkéntes munkát végeznek), illetve kialakulhatnak nem intézményszerűlt, önszerveződő csoportok is (pl. olvasókör, túraklub).

Mivel a civilek – akár egyénként, akár szervezetben – nem anyagi haszon reményében vagy díjazásért tevékenykednek, ezért gyakran nevezik a civil társadalom nonprofit sektornak, szerveződéseit nonprofit szervezeteknek. A nonprofit szervezetek azonban nem

csak állampolgári kezdeményezésre, civil szerveződésként jöhetnek létre, az állam maga is hozhat létre például közalapítványokat, köztestületeket, ezért a két fogalom nem fedi le egymást teljesen. A civil aktivitás leggyakoribb motivációi a másokon való segítség mellett a közösséghez tartozás, a vallási, erkölcsi elköteleződés, de gyakran az élményszerzés, az önfejlesztés, a kapcsolatok bővítése is fontos szerepet játszik létrejöttében.

Nemzetközi kitekintés

A civil társadalom elkülönülése az államtól elsőként a nyugat-európai társadalmakban jelent meg a felvilágosodással, a kapitalizmus fejlődésével és a polgárosodással összefüggésben. Az államtól független polgári szerveződések száma, szerepe a hidegháború lezárultával és a globalizáció erősödésével Európa keleti felén is egyre nőtt. A nem kormányzati szervek bevonását az egyeztetésekbe és a döntéshozatalba nemegyszer a demokratikusabb működés zálogának tekintették. Ugyanakkor a civil társadalom jelentése és jelentősége különbözik a világ egyes részein; nagy szerepe van ebben többek között a történelmi fejlődési útnak, a hagyományoknak és az országon belüli hatalmi viszonyoknak. Az állam túlhatalma esetén gyakori, hogy az alulról szerveződő közösségek száma kicsi és a szerepük korlátozott. Ezzel szemben a kevésbé centralizált államokban számos szervezet törekedhet arra, hogy befolyásolja a politikai, társadalmi vagy gazdasági folyamatokat, akár átvéve az állam egyes funkcióit is.

Bár a meghatározások egyetértenek abban, hogy a civil társadalom szervezetileg és tartalmilag is független az államtól, egyes esetekben – például a kelet-közép- és kelet-európai fiatal demokráciákban – megfigyelhető, hogy az állam, a kormány vagy a politikai pártok igyekeznek befolyásolni a polgári szerveződések működését, az általuk képviselt témákat vagy a kitűzött célok elérése érdekében alkalmazott eszközöket. Ez azért jelent gondot, mert „államosodásával” megszűnik a civil szféra ellenőrző funkciója, ami a demokrácia garanciájaként is szolgál.

Az eltérő történelmi fejlődés következtében Nyugat-, Kelet-Közép- és Kelet-Európa civil szerveződései sokban eltérnek. Európa keleti felében a II. világháborút követően az államszocialista rendszer felszámolta a civil társadalmat, a civil szervezetek körét erősen korlátozta (pl. horgászat, sport), akadályozva a szabad poli-

Magyar Földrajzi Társaság

Az országos szervezetekre számos példa hozható, de az 1872-ben megalapított tudományos társaság az egyik legnagyobb múltú ilyen jellegű hazai szervezet, sőt nemzetközi viszonylatban is az első között hozták létre.

- Célja „a földrajzi ismeretek terjesztése által a földrajzi tudomány iránt érdekltséget gerjeszteni és különösen hazánk földrajzi viszonyainak kutatását és ismertetését előmozdítani.” Népszerűségét mutatja, hogy már megalakulásának évében 300 tagja volt, ami a századfordulóra 600 főre gyarapodott. A napjainkban is működő társaság tevékenysége igen sokrétű: kiadja az egyik legrégebbi hazai tudományos folyóiratot, a Földrajzi Közleményeket, hazai és nemzetközi tanulmányutakat, konferenciákat, előadőüléseket szervez.

1 Teleki Pál, József főherceg és Cholnoky Jenő a Magyar Földrajzi Társaság alapításának 50. évfordulóján (1922)

tikai véleményformálást, ahol ennek voltak előzményei, míg másutt – például egyes szovjet tagköztársaságokban – hosszú időre rögzítette az erősen hierarchizált társadalmi viszonyokat. A rendszerváltozás után, a nyugat-európai országokkal szemben keleten egy felülről lefelé irányuló fejlődés volt megfigyelhető, azaz az állam demokratizálódását követte a civil társadalom kialakulása. Mindamellett, hogy Kelet-Közép-Európában a nyugatihoz képest alulfejtett a civil társadalom, léteznek demokratikus elkötelezettségű, a nyugati értékrendet preferáló mozgalmak. Nyugat-Európában nem egy esetben több száz éves múltra tekinthet vissza a polgári aktivitás; az Egyesült Királyságban például már a 18–19. században virágoztak a szociális tevékenységekkel foglalkozó egyesületek. A német korporatív kultúrában az állam és a polgári szerveződések között jól működő munkamegosztás alakult ki. Napjainkban az EU országai közül Svédországban kapcsolódnak be a polgárok a legnagyobb arányban valamelyik civil szervezet munkájába, de a cseh, portugál, ír és luxemburgi lakosság is aktívnak mondható. Csehországgal ellentétben a posztszocialista Bulgária és Románia alacsony aktivitással jellemezhető, akárcsak Magyarország **X.2.1.** **X.2.2.** **X.2.3.**

Európán kívülre tekintve említést érdemel az Amerikai Egyesült Államok, ahol a civil szektor aktivitásának az állammal szembeni hagyományos bizalmatlan-

Erdélyi Múzeum-Egyesület

A regionális hatáskörű magyar civil szervezetek közül kiemelkedik az „Erdély Széchenyije”, gr. Mikó Imre által 1859-ben alapított erdélyi magyar tudós társaság, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, melyet a román állam 1919-ben még csak kifosztott, 1949-ben pedig felszámolt. 1990-ben alakult újjá és jogfolytonosságát megőrizve folytatja tevékenységét az erdélyi magyarság tudományos és művelődési életének szakmai szervezeteként. Szakosztályokba szerveződve kutatóintézetet tart fenn, konferenciákat, kiállításokat szervez, számos folyóiratot és egyéb kiadványt jelentet meg.

ság és az individualizmus az alapja. Az állam jelentősége más szempontból is lényeges lehet: Japánban például a szigorú szabályozás megőrizte az állam vezető szerepét számos olyan területen, ahol a polgári aktivitás jellemző lehet, így kevés lehetőség volt a civil aktivitás hivatalos, szervezett kibontakozására. Mindemellett a helyi közösségek életében gyakori az egyének közötti segítség, erős a közösségi kohézió. A fejlődő országokban a függetlenné válásuk után általában gyorsan nőtt a civil szerveződések száma, és sokféle szolgáltatást nyújtanak, kiegészítve, illetve sok esetben helyettesítve az állam tevékenységét. Fontos szerepet játszottak a demokratizálódásban, az emberi jogok védelmében, a gazdasági és szociális problémák kezelésében. Különösen igaz ez a belső konfliktusokkal, polgárháborúkkal küzdő országokban. Itt a szervezetek vérségi, törzsi vagy vallási alapon szerveződnek, de nagy szerepe van a külföldről finanszírozott szervezeteknek is. Az utóbbiak ugyanakkor célpontjai is lehetnek a kormányzati elnyomásnak vagy a polgárháborúban részt vevő fegyveres csoportok támadásainak.

A hazai civil társadalom és civil szervezetek

A hazai társadalom önszerveződéseinek gyökerei a középkorig nyúlnak vissza: már akkor is léteztek jótékonyági intézmények és önkéntes szervezetek (pl. betegápolás, „patronálás”, céhek, önségélyező egyesületek). A török kiűzése után a Habsburgok kísérletet tettek a magánalapítványok és az önszerveződés kontrolljára. A 19. század első felében a reformkor gondolatvilága erőteljesen ösztönözte az állampolgári aktivitást. Különösen lényegesek voltak ezek politikai vonatkozásai, elsősorban az olvasóköröknél, illetve diáktársaságoknál, amelyek a nemzeti önrendelkezéssel kapcsolatos szerveződések kiindulópontjai voltak. A folyamatot az 1848–49-es szabadságharc leverése törte meg. Jóllehet nem tiltották be az egyesületeket, de igen nagy részüket megszüntették vagy megfélemlítették, még a politikailag semlegeseket is (pl. Királyi Magyar Természettudományi Társulat). Bár a modern civil társadalom kialakulása Magyarországon már a 19. század elején elkezdődött, de igazi felvirágzása a kiegyezés (1867) utánra, a dualizmus korára tehető. Ekkor még nem elsősorban az egyéni civil aktivitás volt jellemző, hanem a civil társadalmi szerveződések létrejötte: sorra alakultak a különféle egyletek, egyesületek, sportkörök. A szervezetek tevékenysége az élet szinte minden területére kiterjedt, ami színes művészeti és tudományos élet, illetve a jótékonyági tevékenység kibontakozását eredményezte. A számos országos szervezet mellett vidéken elsősorban a nagyobb városokban jöttek létre a helyi kérdésekkel, közösségépítéssel foglalkozó egyesületek.

A szakmai szervezetek száma különösen a 19. század végén nőtt meg, amikor a kibontakozó tudományos életben egyre nagyobb igény volt az önszerveződésre, illetve az olyan egyesületekre, ahol a tudományos eszmecserre nemcsak akadémikus keretek között folyik.

Ezt a korszakot egyfajta exkluzivitás jellemezte, a társaságok tagjainak lenni megtiszteltetés volt, a tagokat a legtöbb esetben csak ajánlások útján vették fel. A társadalom elítjétől elvárták a jótékonykodást, ami hozzájárult a presztízshez – emiatt eleinte az alapítványt létrehozók többsége nemes vagy gazdag polgár volt. A civil tevékenység szabályozásának részeként a 19. század végétől az alapítványok működéséhez valamely országos közigazgatási szerv engedélye volt szükséges.

Bár változó szabályozással (időnkénti korlátozással), de az alapítványok, egyesületek körének bővülése Magyarországon a 20. század első felében is folytatódott,

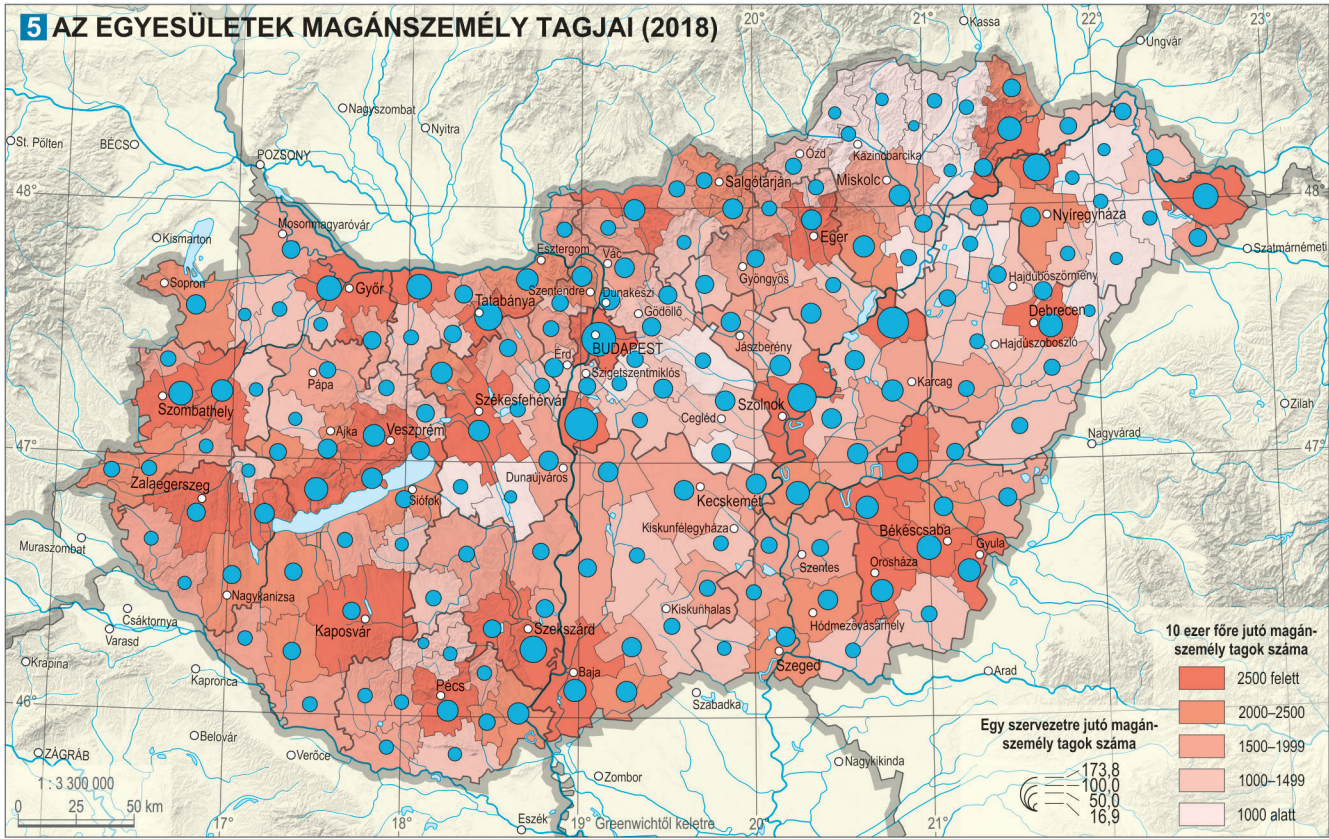
Dugonics Társaság

Civil szerveződések a fővároson kívül is nagy számban jöttek létre a kiegyezés után. Szeged legelső civil egyesületét 1892-ben alapították művészek, írók, városi előljárók Dugonics András szellemi örökségének gondozására, és ehhez kapcsolódva keretet adtak a város szellemi életének. „A társaság célja a magyar Alföldön általában, de kivált Szegeden és vidékén a magyar tudomány és művészetek művelésének pártolása, eredményeinek terjesztése és népszerűsítése.” A társaság által szervezett felolvasóületeket, melyeken neves írók, költők, tudósok, pedagógusok, orvosok, városi tisztviselők osztották meg gondolataikat az érdeklődőkkel, a városháza dísztermében tartották meg. A társaságot 1948-ban felszaltták, majd hosszú szünet után, 1991-ben újjáalakult.

egészen a II. világháború végéig. 1948-tól a kommunista rendszer a civil szervezetek működését egyre erőteljesebben korlátozta, a legtöbbnek a működését betiltotta, és csak olyanok maradhattak meg, amelyek nem veszélyeztették – még áttételesen sem – a pártállamot. Működhettek például a tudományos, szakmai szervezetek (de a rendszerellenesnek tekintett Magyar Földrajzi Társaság működését 1949–1952 között betiltották). A társadalmi aktivitás kereteit a felülről szervezett, a Hazafias Népfront által ellenőrzött mozgalmak adták (pl. olvasó népért mozgalom, honismereti mozgalom). Az alulról szerveződő civil aktivitást erősen korlátozták, sőt kifejezetten tiltották. A szervezetek működését 1959-ben törvénnyel szabályozták, ami nem tartalmazta az alapítvány jogintézményét – az csak 1987-ben került vissza a Polgári törvénykönyvbbe –, de az egyesületek létrehozása lehetséges maradt.

1989-ben törvény garantálta az egyesülési szabadságot, ami hozzájárult ahhoz, hogy 1990 után országszerte különféle szervezetek jöjjenek létre, a számuk több tízezret tett ki **X.2.4.** Jelenleg érvényes jogi háttérüket 1989-ben, 1997-ben, majd 2011-ben teremtették meg. A 2011-es civil törvény alapján a civil szervezeteket a bíróság jóváhagyja és nyilvántartja, ellenőrzik a jogszerű működésüket, és éves beszámolókat kell készíteniük. A törvény meghatározza a közhasznúság fogalmát is, ami olyan közfeladat ellátása, amelyet a szervezet az alapszabályában vállalt, és ezzel hozzájárul a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez. A törvény alapján a civil szervezetekhez sorolhatók az egyesületek (a párt, a szakszervezet és a kölcsönös biztosító egyesület kivételével), az alapítványok, a civil társaságok, amelyek a különféle érdekek és igények kielégítésére, önszerveződéssel jönnek létre. Bár a civil szervezeteket nem a profitérdek vezérli, mégsem azonosíthatók a nonprofit szektoralal, az utóbbi ugyanis bővebb kategória: részei többek közt a nonprofit gazdasági társaságok, a pártalapítványok, közalapítványok, sportegyesületek, sportszövetségek is.

Az egyének mint polgárok, nemcsak a szervezetekben való tagságuk révén vehetnek részt a társadalom

6 AZ EGYESÜLETEK TAGLÉTSÁMA TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT (2020)

Településtípus	Magánszemély tagok	
	száma	megoszlása (%)
Főváros	941 195	39,8
Megyeszékhely	441 674	18,7
A többi város	617 220	26,1
Község	363 036	15,4
Összesen	2 363 125	100,0

(56,6%) és alapítványok (30,8%) képviselik. Számuk a rendszerváltozás után dinamikusan nőtt. Az egyesületek száma az 1990-es évek második felében visszaesett, majd a 2010-es években stagnálás, illetve kisebb mértékű csökkenés volt tapasztalható. Az alapítványok számának csökkenése azonban ennél számottevőbb volt az elmúlt 10–12 évben [X. 2. 4.](#) A nonprofit szervezetek számának csökkenése a fővárost érintette leginkább, számuk 2009-hez képest 18%-kal, míg országos szinten 8%-kal csökkent 2020-ig.

A magánszemélyek civil szervezetekben való aktivitását mutatja, hogy egy egyesületre hány magánszemély tag jut, illetve hogy egy adott járásban mennyi a 10 ezer főre jutó magánszemély tagok száma [X. 2. 5.](#) . Ez alapján átlagban felüli aktivitást mutatnak a városiasodott területek, főként a Dunántúl déli, nyugati és középső részei, de a Tiszántúl egyes járásai is. A civil aktivitás települési különbségeit jelzi, hogy a magánszemély tagok közel 40%-a Budapesten található, ugyanakkor a községekbe alig több mint 15% jut [X. 2. 6.](#) .

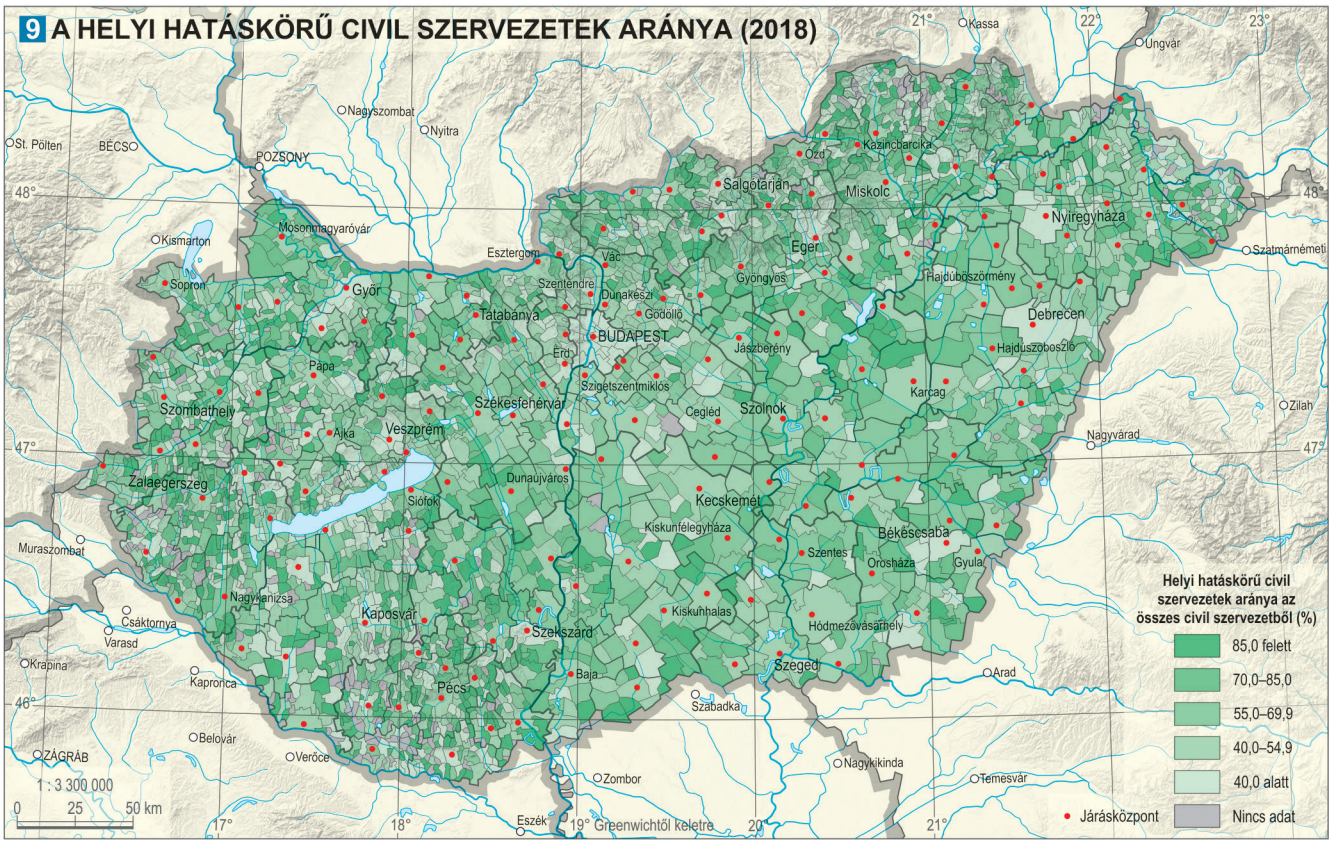
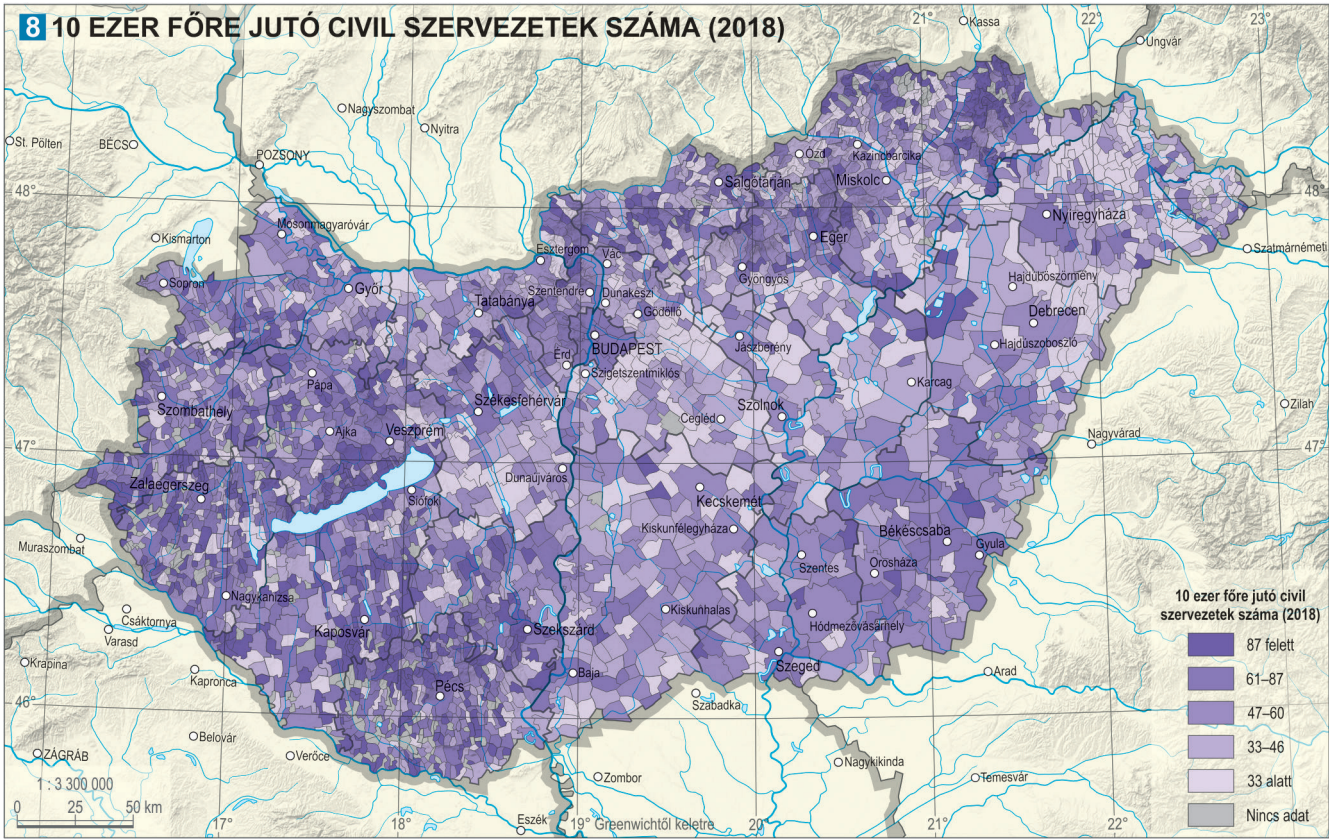
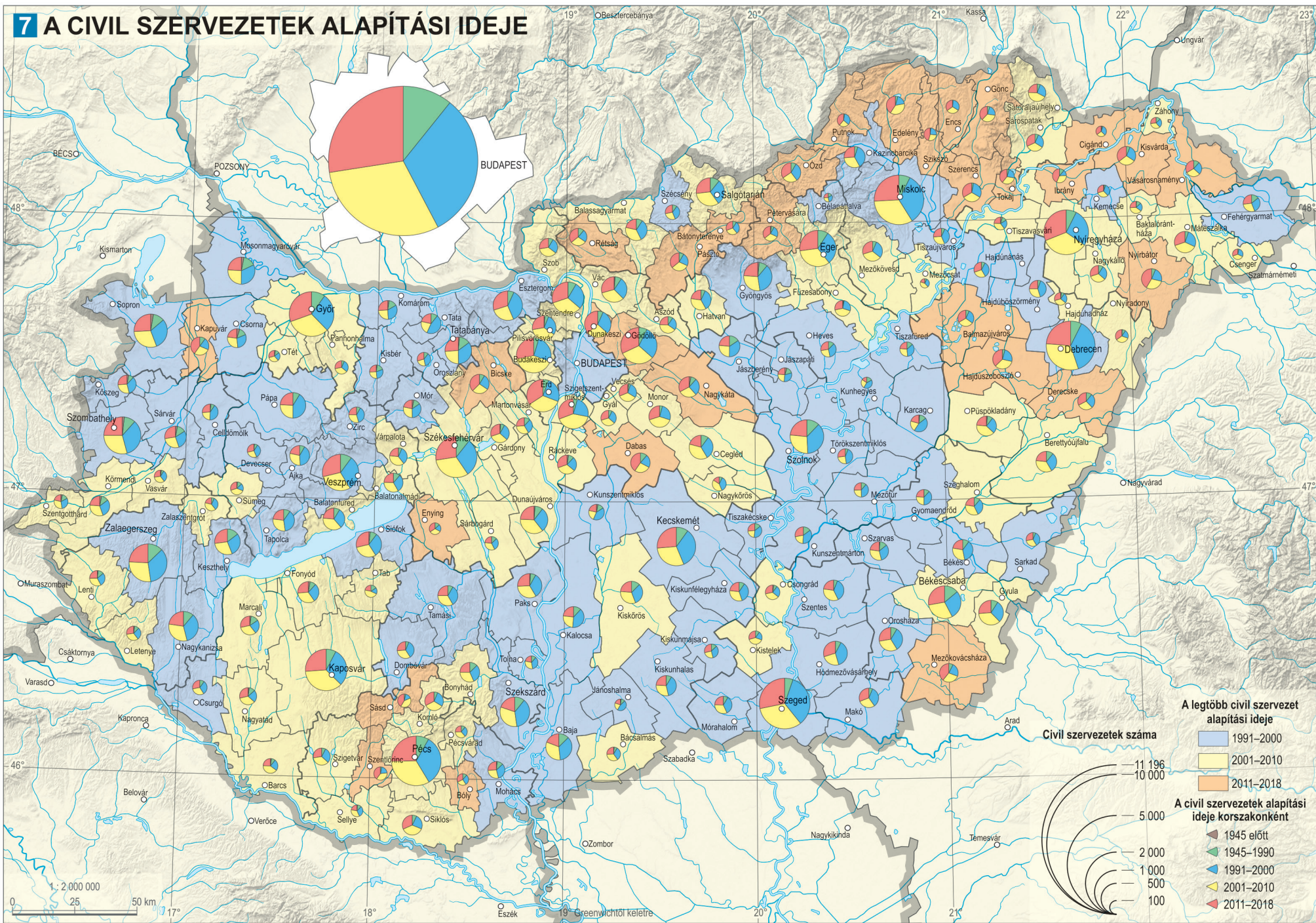
Bár a rendszerváltozás után országosan erőteljes alapítási hullám indult meg, az ország egyes térségeiben nem ez a legitenzívebb alapítási időszak. Például Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi járásaiban 2011–2018 között hozták létre a legtöbb, ma is működő civil

civil aktivitásában, hanem közvetlenül is. Ennek intézményesített, jogszabályokban rögzített formái is vannak (pl. a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlása), vagy az önkéntes munkavégzés valamely szervezetnél, egyéni adományozás valamely alapítványon keresztül, de a polgár saját maga is kifejtethet civil tevékenységet, például segítő munkát végezhet valamely szervezethez való kötődés nélkül. Európai összehasonlításban Magyarországon a civil aktivitás szintje alacsony, viszonylag kevesen vesznek részt a szervezetek munkájában, illetve végeznek önkéntes munkát. A leggyakoribb, civil szervezetekkel kapcsolatos tevékenységnek a pénzügyi támogatás számít.

A civil társadalom szerveződése

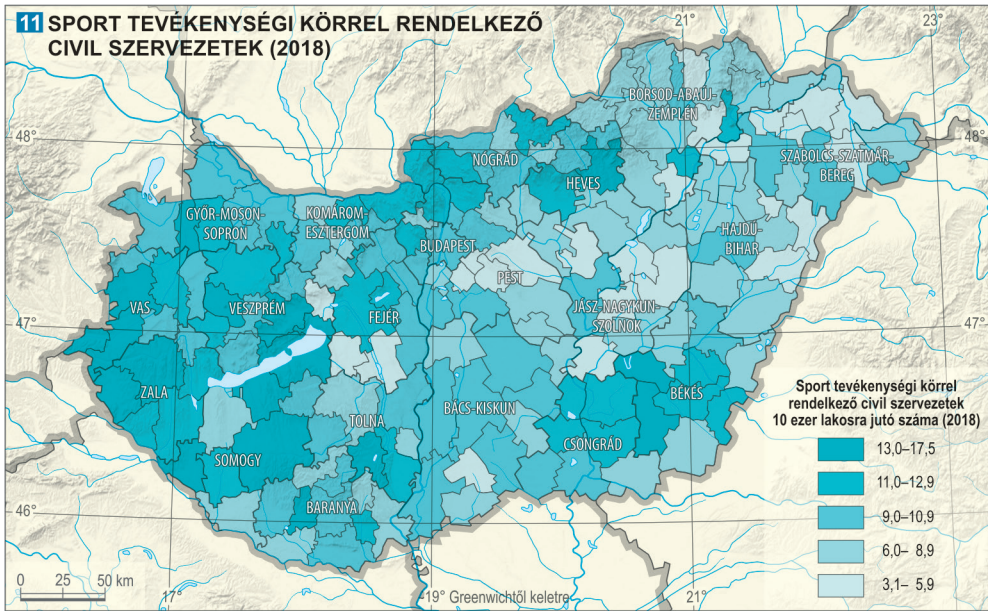
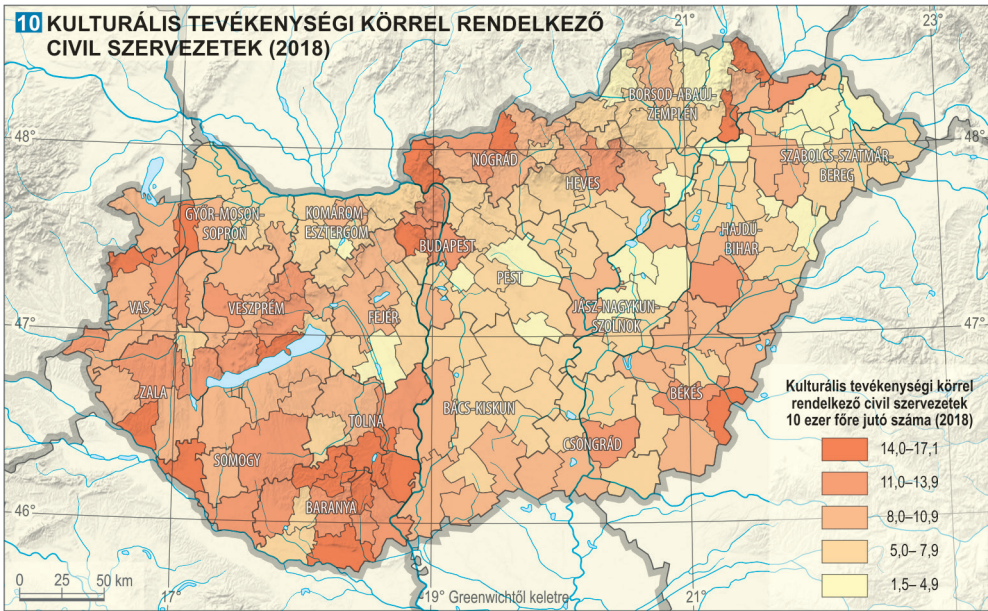
A civil társadalom szerveződése Magyarországon több szempont szerint csoportosítható. A szervezet jellege alapján a klasszikus civil szervezetek (egyesületek és alapítványok), az érdekképviselések és a nonprofit vállalkozások különböztethetők meg. Köztük a legnagyobb részt a klasszikus civil szervezetek teszik ki, a civil szerveződések közel 90%-a tartozik ide.

A szervezeti forma alapján Magyarországon alapítványok, közalapítványok, egyesületek, köztestületek, különböző érdekképviselések, nonprofit gazdasági társaságok és intézmények léteznek. A legnagyobb arányt a klasszikus civil szervezetnek megfelelő *egyesületek*

szervezetet. Ezeken a területeken a szervezetek működése nagymértékben függ a finanszírozási feltételektől, ezért akkor jön létre több alapítvány és egyesület, ha a források rendelkezésre állnak. Az alapítás idejét tekintve eltérés tapasztalható az egyesületek és az alapítványok között. A legtöbb alapítványt 2001 és 2018 között létesítették [X. 2. 7.](#) Lakosságarányosan a Dunántúlon jellemzőbb az alapítványok és egyesületek magas száma. E tekintetben kiemelendő a Balaton térsége, ami összefügg a vízi-, illetve sportegyesületek gyakoriságával. Emellett, mivel a tömegturizmus negatív hatása erőteljesen érinti ezt a területet, sok a kulturális, illetve

a természeti örökség védelmére, megőrzésére létrehozott szervezet is. Az aprófalvas térségekben a kevés lakos miatt már néhány szervezet jelenléte esetében is viszonylag magas a mutató értéke – részben ez magyarázza több dél-dunántúli és észak-magyarországi település kedvezőnek tűnő adatait [X. 2. 8.](#) Az alapítványok elhelyezkedésének térbeli mintázata azonban eltér az egyesületekéétől, jobban illeszkedik a településhierarchiához, mert a megyei jogú és a nagyobb városokban az alapítványok népességszámhoz viszonyított aránya nagyobb, mint az egyesületeké. Hasonló a helyzet a civil szervezetek hatókör szerinti megoszlá-

sánál: a népesebb városokban, járási székhelyeken nagyobb mértékben működnek országos vagy regionális hatókörű szervezetek. Az is előfordul, hogy egy-egy településen kevés civil szervezetet jegyeznek meg helyben, de országos vagy regionális hatókörű szervezetek működnek a településen. Így az országos vagy regionális szervezetek aránya ott magas lesz [X. 2. 9.](#)

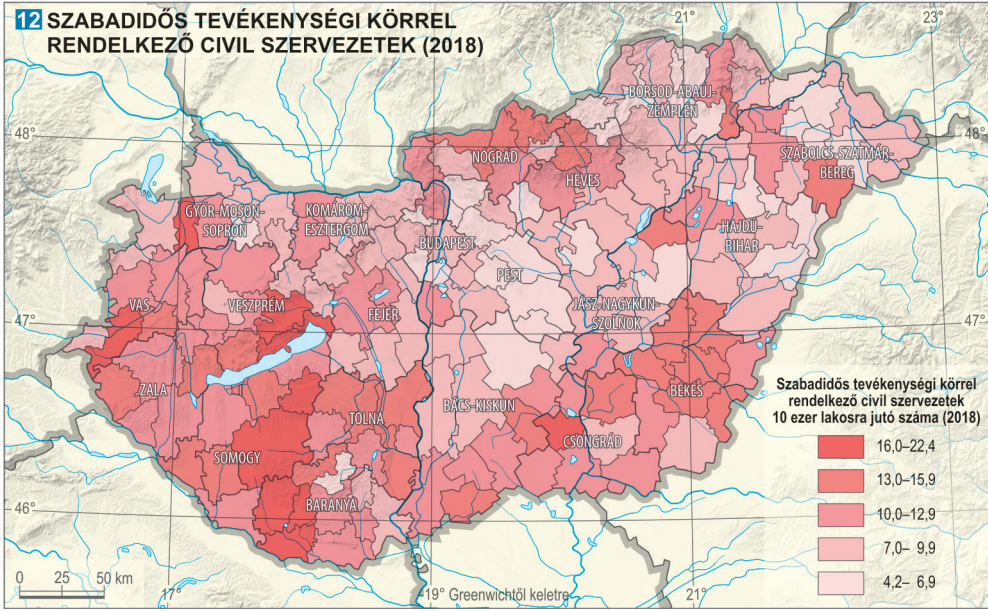
Egy-egy civil szervezet tevékenysége többnyire egy célra (pl. kultúra, sport, szabadidős tevékenység) irányul [X. 2. 10.](#) [X. 2. 11.](#) [X. 2. 12.](#) , de előfordul az is, hogy igen széles körű tevékenységet folytat, mint például a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (többek között idősgondozás, hajléktalanok, menekültek ellátása, szociális gondozás és étkeztetés, oktatás, egészségügyi ellátás).

A civil szervezetek finanszírozása

A civil szervezetek működéséhez elengedhetetlen a megfelelő finanszírozás, amelynek megteremtésére ma Magyarországon számos lehetőség kínálkozik. Napjainkban a civil szervezetek legnagyobb mértékű bevételi forrása az állami támogatás, ami 2020-ban az összes bevétel 48%-át adta. Közülük a legnagyobb jelentőségű a nem normatív költségvetési támogatás. A normatív költségvetési támogatás az az összeg, amelyet az állam az adományt gyűjtő civil szervezeteknek kiegészítésként juttat pályázati úton annak alapján, hogy mennyi adományt gyűjtöttek. A nem normatív támogatások az államtól ezen kívül vagy az önkormányzattól kapott összegeket jelentik. Ez a szervezetek összes bevételének körülbelül 20%-át teszi ki. Az állami támogatások lehetnek feladatfinanszírozást szolgáló támogatások, pályázati vagy egyedi programfinanszírozások, a társaságiadó-alapokból kapott támogatások (az összbevétel kb. 3–8%-a), valamint a személyi jövedelemadó 1%-a, amely 1–3%-ot tesz ki az összes bevételből. Az 1%-os szja-felajánlások mértéke a 2000-es évek második felében volt a legmagasabb mind abszolút értékben, mind az egy szervezetre jutó adatok alapján [X. 2. 13.](#) Az 1%-os szja-felajánlások tekintetében jól kirajzolódnak a településhierarchián belüli különbségek: a fővárosban a legmagasabb az ebből a forrásból az alapítványoknak és egyesületeknek juttatott összeg [X. 2. 14.](#) , a gazdaságilag fejlettebb térségekben pedig több a felajánlás.

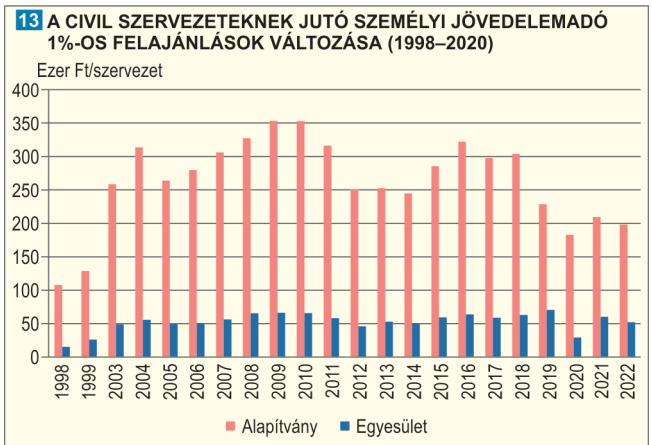
[X. 2. 15.](#) Az állami támogatások mértéke 2014 óta jelentősen, körülbelül háromszorosára emelkedett, így a nonprofit szervezetek finanszírozása egyre inkább függ az állami forrásoktól. A növekedést az is magyarázza, hogy az állam az utóbbi években, jelentős pénzügyi támogatással, igen sok közalapítványt hozott létre (pl. az alapítványi formában működő, korábban állami fenntartású egyetemek).

A települési önkormányzatok közvetlen támogatás útján is hozzájárulhatnak a civil szféra bevételeihez (pl. együttműködési megállapodást kötnek a szervezettel) vagy pályázati kiíráson keresztül. A legnagyobb mértékben a saját alapítású, az önkormányzattal szer-

zódásban álló, valamilyen közfeladat ellátásában (pl. szociális gondozás, oktatás) közreműködő civil szervezetek részesülnek támogatásban. A legtöbb forrást a vármegyeszékhelyek, nagyvárosok tudják a civil szervezetek számára biztosítani, nem normatív támogatásokként (tehát nem valamilyen tevékenységhez kötött, automatikusan járó összegként, mely az összes bevételi lehetőség 2–4%-a). Budapest például több mint 5 milliárd forint ilyen támogatást nyújtott 2018-ban. Ettől jócskán elmarad a többi nagyváros, amelyek 1 milliárd forint összeg alatt támogattak nonprofit szervezeteket. Ugyanakkor az egy szervezetre jutó önkormányzati támogatás mértéke a kisebb településeket magukban foglaló járásokban magasabb szintet ér el. Az önkormányzatok által nyújtott támogatás mértéke függ a lakosság jövedelmi, demográfiai összetételétől, az önkormányzat pénzügyi helyzetétől, valamint a helyi civil élet fejlettségétől. Ha egy önkormányzat bevételei magasabbak, mert több adóbevétellel rendelkezik (pl. magasabb jövedelműek élnek a településen vagy több vállalkozás működik), kibővíthet a lehetőségei, ha támogatni szeretné a civil életet. Ugyanakkor ehhez szükség van aktív helyi társadalomra is, amelynek szervezetei fogadni tudják az elérhető összegeket. Mindezek együttesen tükrözik az egy-egy térség önkormányzatai és a civil szervezetei között létrejövő kapcsolat erősségét is [X. 2. 16.](#)

A szervezetek saját bevételei között jelennek meg az alaptevékenységből (pl. tagdíjakból) származó bevételek, amelyek 2020-ban az összesnek 22%-át jelentették. Az egyesületekre, illetve a helyi lakosokra jutó tagdíj-bevételek mértékében markáns kelet-nyugati eltérés fi-

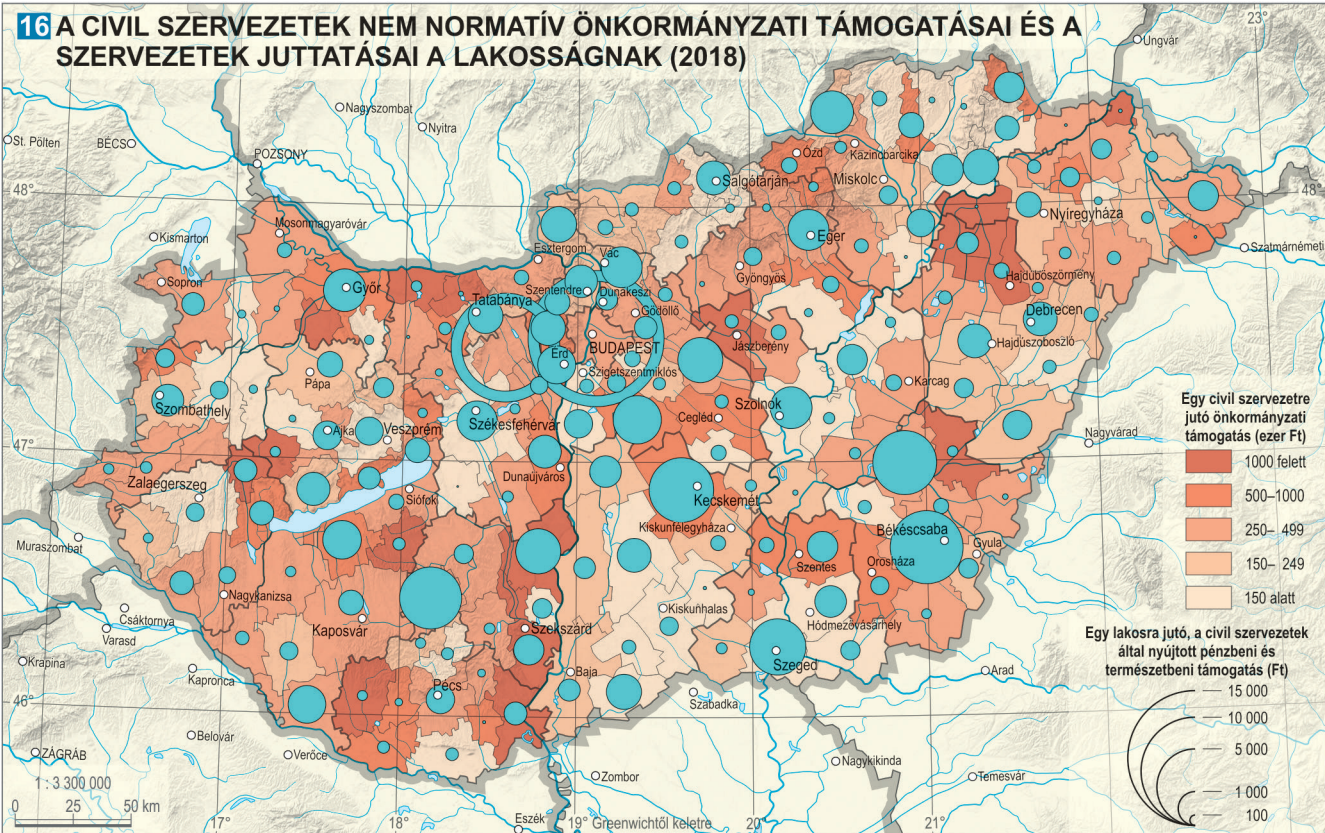
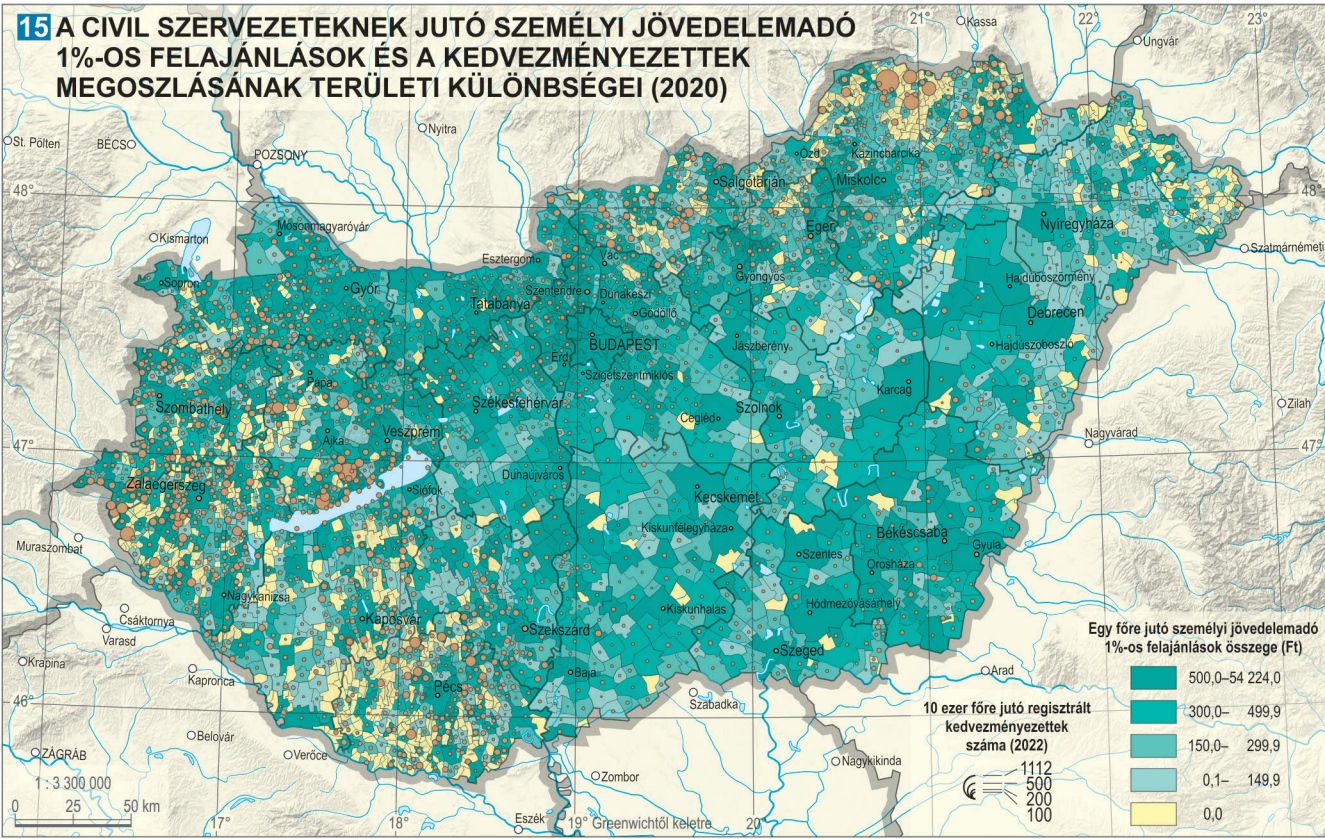

Településtípus	A CIVIL SZERVEZETEKNEK JUTÓ SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓ 1%-OS FELAJÁNÁLÁSAINAK MEGOSZTLÁSA TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT (2020)			
	Alapítványok	Egyesületek	Alapítványok	Egyesületek
	(millió Ft)		%	
Főváros	2 193,7	439,4	64,4	44,8
Megyeszékhely	507,4	195,8	14,9	20,0
A többi város	469,3	251,6	13,8	25,7
Község	234,6	93,1	6,9	9,5
Összesen	3 405,0	979,9	100,0	100,0

gyelhető meg az országon belül [X. 2. 17.](#), azonban ez nem csak az adott térség gazdasági helyzetével függ össze. A lakosság aktivitásának, egyesületi tagságának mértéke, valamint az adott egyesület tevékenységi köre is befolyásolja a tagdíj nagyságát és a belőle származó bevételeket. Egy-egy költségigényesebb területen (pl. vadászati vagy hajózással foglalkozó egyesületek) működő egyesület tagdíja jóval magasabb lehet a kevésbé „drága” tevékenységűeknél. A magánszemélyektől befolyó tagdíjbevételek a településhierarchia egyes szintjein nagy eltéréseket mutatnak, mivel itt egyértelmű a főváros meghatározó szerepe [X. 2. 18.](#)

A gazdálkodási tevékenység bevételei szintén meghatározó források, az összbevétel körülbelül 8–12%-át teszik ki. Ide tartoznak a vállalkozási bevételek, de az esetleges bérleti díjból, tárgyi eszköz értékesítéséből származók is.

Az adományok mértéke 2020-ban az összbevétel 12%-át tette ki. Szerepe az 1990-es évek elején jóval jelentősebb volt, később, az adókedvezmények csökken-

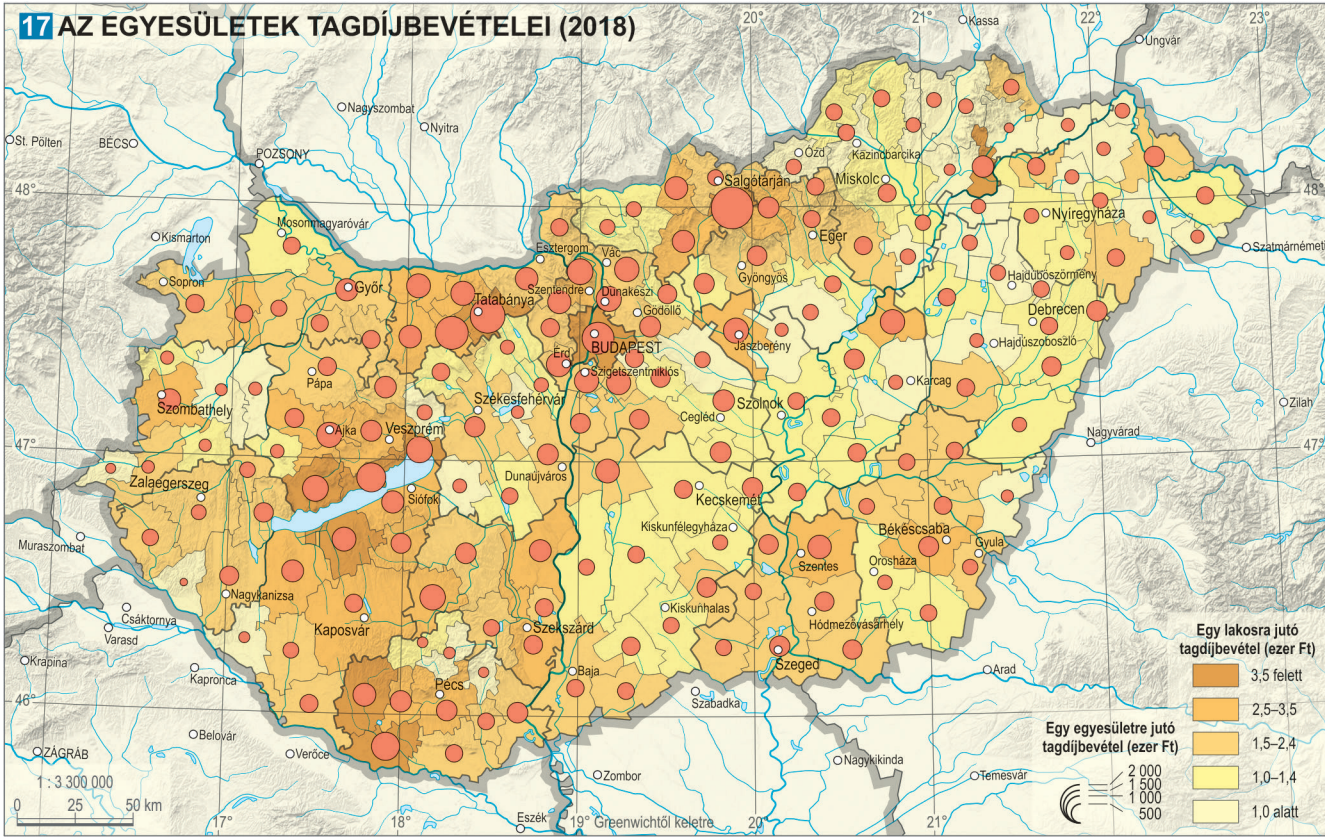

tésével a magántámogatások részesedése az összbevételből szintén csökkent. Ugyanakkor a magántámogatások abszolút értéke a pénzromlás következtében az 1990-es évek eleje óta folyamatosan nőtt, egy-egy kisebb megtorpanással 2016-ban és 2017-ben. E finanszírozási lehetőség legnagyobb részét a vállalati, lakossági és külföldi támogatások teszik ki.

A klasszikus civil szervezetek támogató tevékenységét is véghezvük. Jelentős mértékű pénzübeli és természetbeni támogatást nyújtanak a rászoruló lakosság vagy más szervezetek számára. Ennek az egy lakosra jutó összege függ az adott város, járásszékhely településhierarchiában elfoglalt helyétől, mivel a lakosságnak anyagi támogatást nyújtó szervezetek székhelye első sorban a nagyobb városokban található. Tevékenységüket azonban ettől függetlenül kifejtik az őket körülvevő térségben, de akár országosan is. Néhány kisebb lélekszámú járás esetében előfordul nagyobb mértékű támogatás a gazdaságilag kevésbé fejlett területeken, itt a támogatás ténylegesen az adott térségben zajlik.

Esettanulmányok: civil szervezetek Magyarországon

A Magyarországon működő számos civil szervezet közül a több évtizedes múltjukat, a tevékenységükben résztvevők létszámát, valamint helyi jelenlétüket és hatásukat tekintve is kiemelkedik az Országos Polgárőr Szövetség és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat.

Településtípus	Tagdíjbevételek	
	összege (millió Ft)	megoszlása (%)
Főváros	9 038	35,3
Megyeszékhely	4 102	16,0
A többi város	7 005	27,3
Község	5 476	21,4
Összesen	25 621	100,0

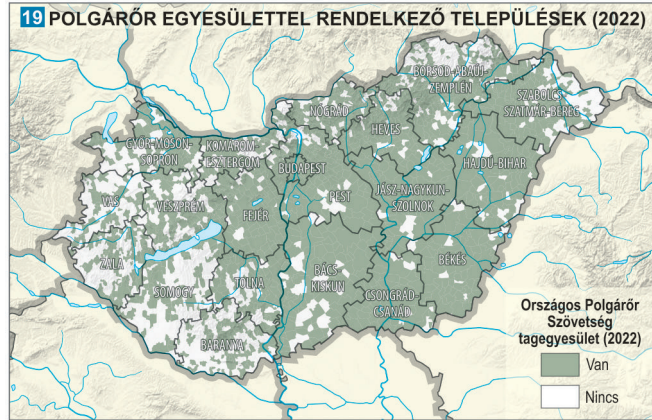
Az Országos Polgárőr Szövetség

A rendszerváltozás után, 1991-ben jött létre lakossági kezdeményezésre Magyarország egyik legkiterjedtebb civil szervezeti hálózata, az Országos Polgárőr Szövetséget felépítő polgárőrsegédek rendszere. Az ország településeinek 54%-ában működik legalább egy helyi szervezetük, és ezzel a közel 65 ezres létszámú polgárőr-ség számára az ország lakosságának több mint 90%-a elérhetővé válik [X. 2. 19.](#)

Egy adott településen a polgárőrség meglete vagy hiánya nagyban összefügg a településhálózat sajátosságaival. Az aprófalvas térségek településein az alacsony népességszám miatt gyakran nem működik helyi polgárőrség. A polgárosodottabb térségekben [VI. 7. 18.](#) ugyanakkor a polgárőrség még a kisebb településeken is jelen van. Ez az oka annak, hogy vármegyei szinten a legaktívabb polgárőrségi hálózattal Nógrád és Zala vármegye rendelkezik, mind az egyesületek száma, mind pedig a polgárőrök lakosságárányos száma tekintetében. A polgárőrök közterületi szolgálatban teljesített órái magukban foglalják a bűnmegelőzési, rendezvénybiztosítási, határrendészeti, illetve általános polgárőri feladatokat. Az egy polgárőrre jutó szolgálati órák száma Békés és Hajdú-Bihar vármegyében a legnagyobb, ugyanakkor az ország keleti felében jellemzően magasabb ez az érték, annak köszönhetően, hogy

2 A Magyar Máltai Szeretetszolgálat székháza Budapest

Önkéntes munkát leggyakrabban valamilyen egyesületnél vagy alapítványnál végeznek az állampolgárok. A civil szervezetnél végzett önkéntes munka egyik mértőszáma az önkéntesek száma, ami erősen összefügg azzal, hogy hol található több civil szervezet (alapítvány vagy egyesület). Arra is akad példa, hogy olyan járásban dolgozik több önkéntes, ahol az alapítványok aránya magasabb, és arra is, ahol az egyesületeké [X. 2. 22.](#)

Az összes (tehát nem csak civil szervezetnél végzett) önkéntes munkavégzésben nagyobb aktivitást mutatnak a gazdasági szempontból elmaradottabb térségek lakói – vélhetően azért, mert itt több megoldásra váró feladat van, ami aktivizálja a polgárokat. Így például Észak-Magyarországon vagy az észak-alföldi vármegyekben kifejezetten magas az önkéntes munkát végzők aránya, ugyanakkor például Észak-Dunántúl vármegyéiben vagy Csongrád-Csanádban alacsonyabb [X. 2. 23.](#) Leggyakrabban azért nem végeznek a polgárok önkéntes munkát, mert senki sem kért tőlük ilyen segítséget. Ez az ok mindenütt egyformán fontos, de egyes vármegyekben az idő hiányát, illetve azt, hogy ez az állam feladata lenne is sokan említik [X. 2. 24.](#)

Bár minden adózónak lehetősége van a jogosult civil szervezetek javára rendelkezni személyi jövedelemadója 1%-áról, ezzel azonban országosan csak az adófizetők kb. harmada él. Jelentősen eltér ugyanakkor az egyes térségekben élők aktivitása. Budapest és Pest vármegye adja a rendelkezőket több mint egyharmadát és a teljes összeg 40%-át [X. 2. 25.](#)

A civil szervezeteket támogatók aránya az összes adózóhoz viszonyítva a fővárosban 40% fölötti, míg az északi és északkeleti vármegyekben 30% alatti [X. 2. 26.](#) Mivel alapvetően az adózók jövedelmétől függenek, az egy rendelkezőre jutó összegek térbeli képe megfelel a gazdasági fejlettségi különbségeknek. A rendelkezők száma, aránya és a felajánlott összeg azokban a térségekben több, ahol a foglalkoztatási mutatók is kedvezők [X. 2. 27.](#)

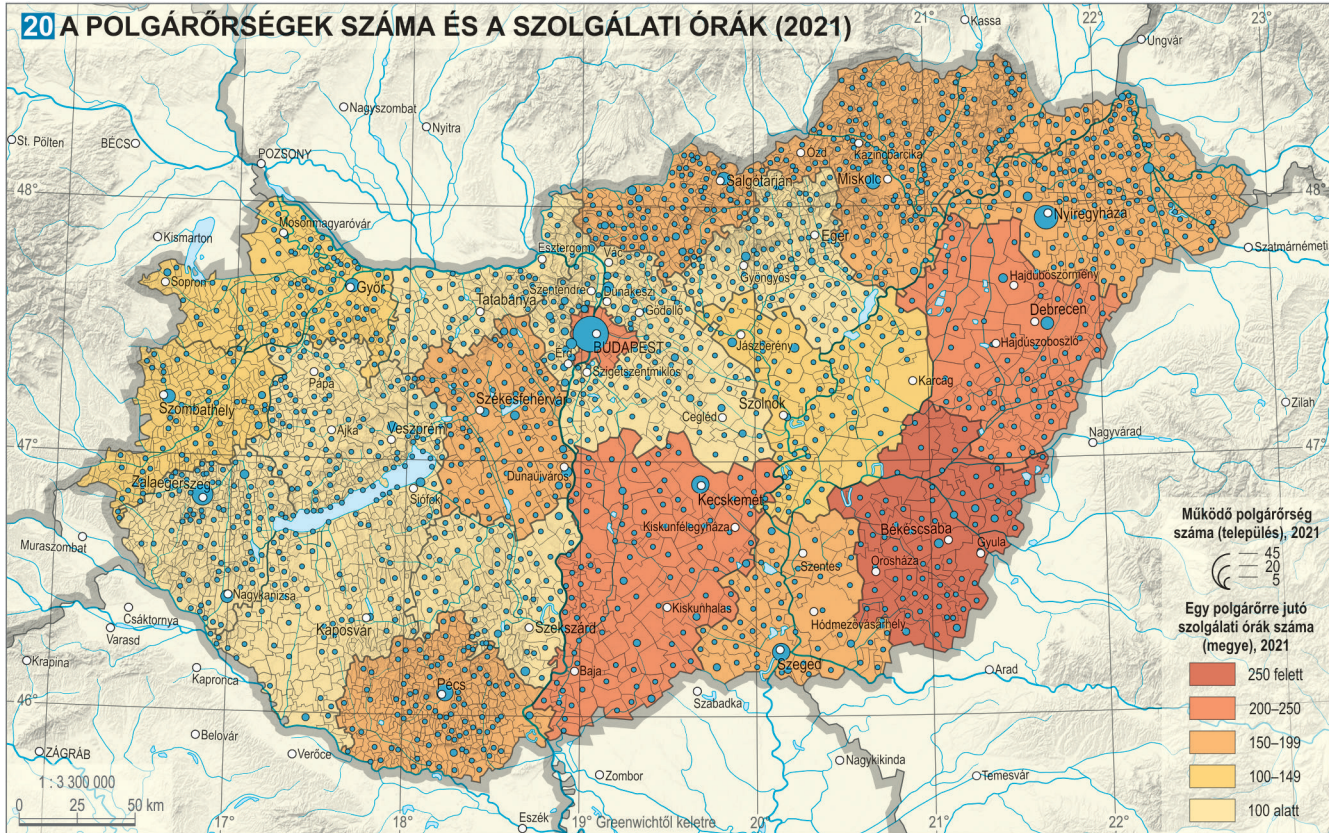
ezen vármegyekben a határrendészeti feladatok száma jóval nagyobb, hiszen a schengeni övezet határán fekszenek [X. 2. 20.](#)

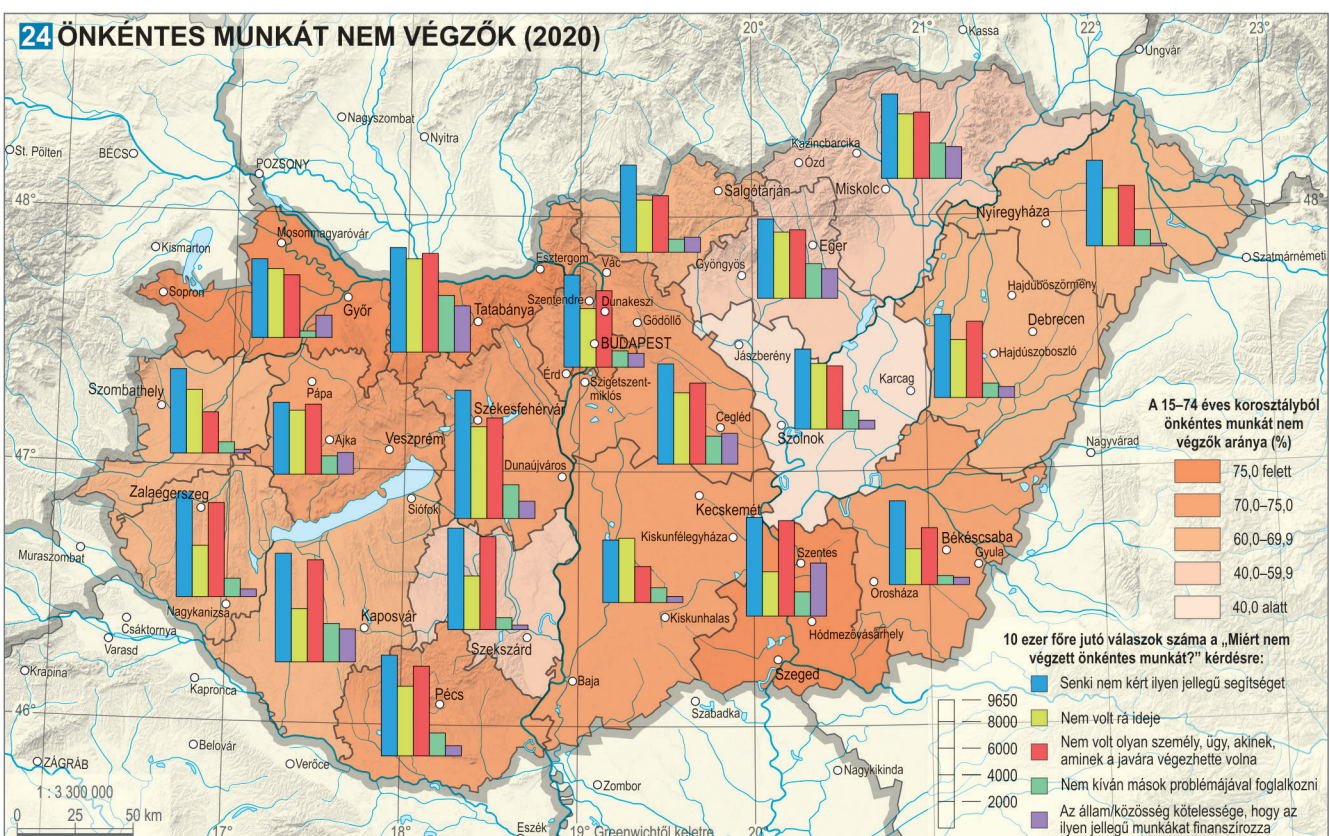
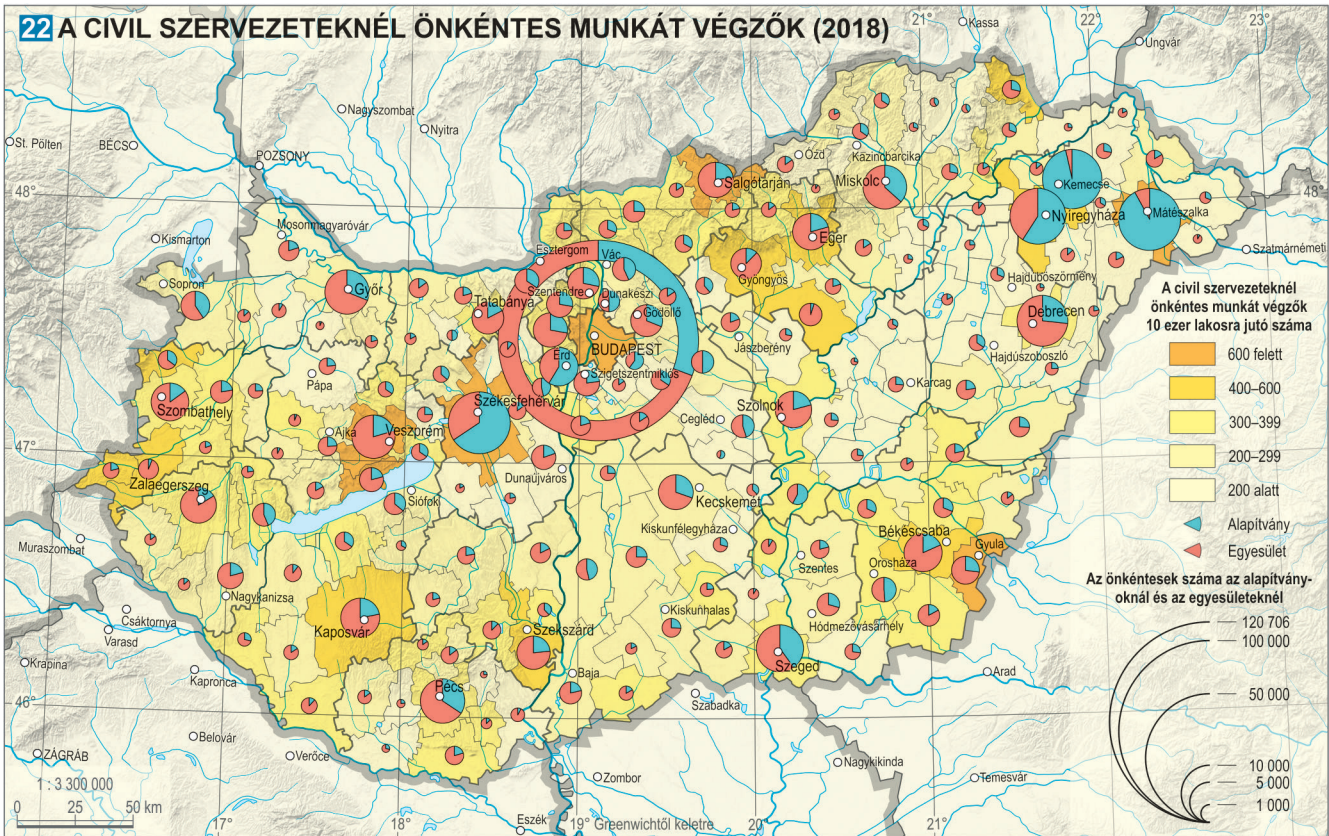
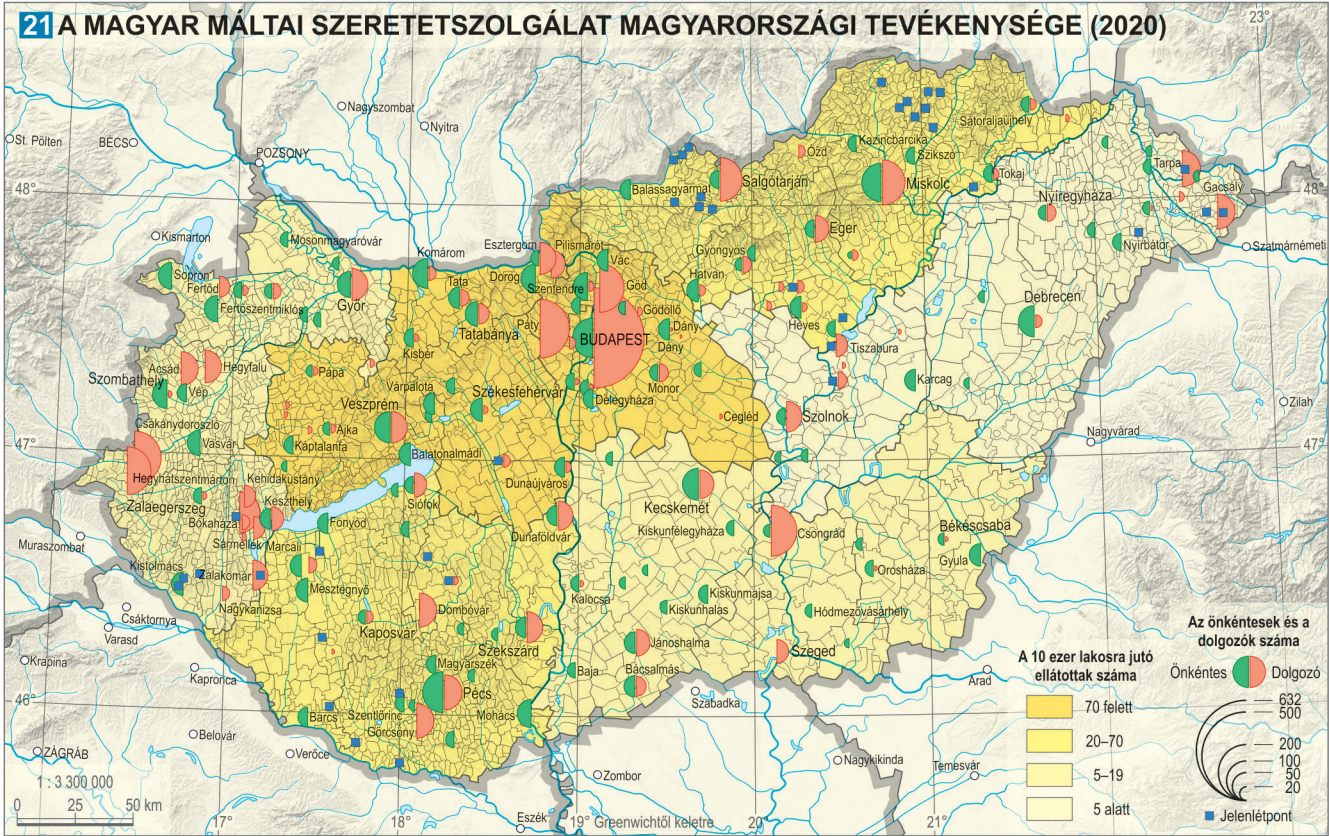
A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület

Az 1989. február 4-én megalakult Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület a maga több mint 2700 önkéntesével és csaknem 4000 dolgozójával az ország egyik legnagyobb civil szervezete. Önkéntesei és alkalmazottai országsszerte megtalálhatók, ami nemcsak a helyi jelenlétüket és beágyazottságukat mutatja, hanem a helyi társadalom készségét is a szervezet segítségére [2.](#) Önkénteseinek lakosságárányos létszáma az ország nyugati felében és a nagyobb városokban magasabb, de „Jelenlét programján” keresztül a hátrányos helyzetű kis-településeken úgynevezett „Jelenlét pontokat” működtet a szervezet, amelyekkel nagyban segítik a közösségépítést és segítséget nyújtanak a mindennapokban. A Jelenlét pontokon dolgozók minden településen kiemelt figyelmet fordítanak a gyermekek fejlődésére, hogy a helyzetükből adódó hátrányok ne határozzák meg egész életüket [X. 2. 21.](#)

A polgárok közvetlen civil aktivitása

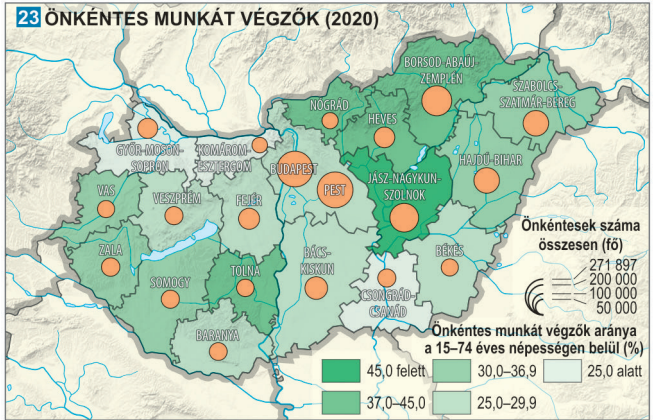
A polgárok – azon túl, hogy különféle szerveződésekben vesznek részt – egyénileg is végezhetnek civil tevékenységet. Leggyakoribb módja az önkéntes munkavégzés, illetve az adományozás vagy felajánlás.

Kárpát-medencei magyar civil szervezetek határainkon túl

Magyar civil szervezethez tartozni és ott tevékenykedni egészen mást (és többet) jelent a szomszédos nemzet-államok területén, mint Magyarországon. Magyar ki-

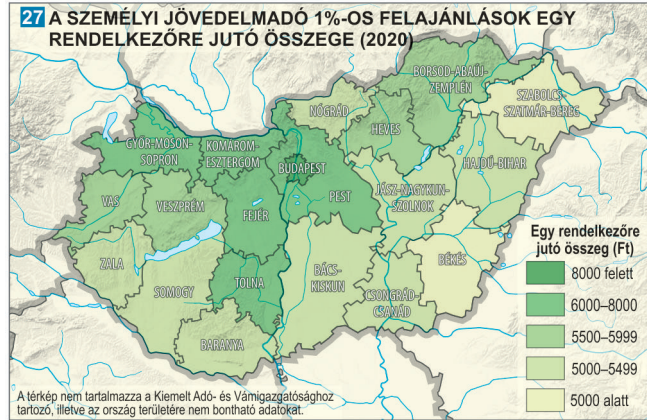
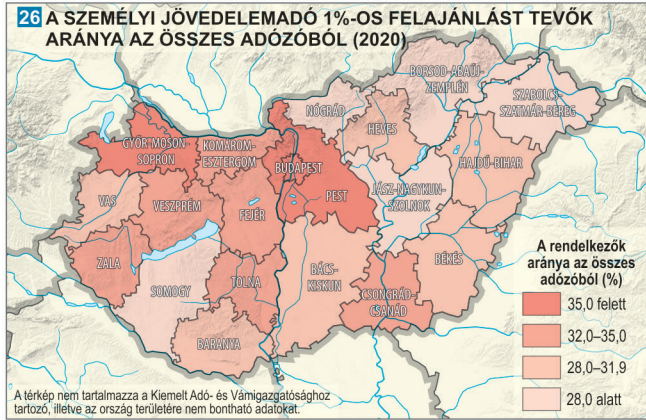
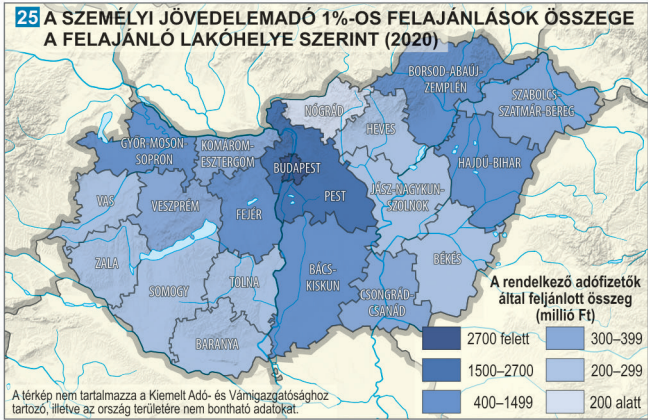
polgári aktivitás visszасzorítása, a civil szervezetek csak-nem teljes betiltása sújtotta a határon túli magyarokat is, de arra is volt példa, hogy maga a kommunista párt hozott létre általuk ellenőrzött magyar „civil” szervezetet (pl. Csehszlovákiában a Csemadok, 1949).

A rendszerváltozás óta a szomszédos országokban a magyar civil szervezeteknek számtalan olyan feladatot kell ellátniuk, főként a kultúra, az oktatás, a nyelvhasználat és az érdekvédelem területén, melyet az adott államnak kellene saját polgárai egyéni, közösségi fejlődése érdekében. Ennek a helyzetnek lett az eredménye, hogy a magyar nemzeti megmaradás, identitás- és összetartozástudat erősítése érdekében a magyar állam 2013-tól nemzetpolitikai stratégiát dolgozott ki és érvényesít (*Miniszterelnökség, Nemzetpolitikai Államtitkárság*). Ennek során a kormány a civil önszerveződések működését, a nemzeti összetartozást, valamint a közjó kiteljesedését, illetve a civil szervezetek szakmai tevékenységét támogató központi költségvetési előirányzatot, *Nemzeti Együttműködési Alapot* hozott létre. A magyar állam 2023 elején 5477 Kárpát-medencei határon túli magyar civil szervezetet támogatott, melyek 52%-a Románia, 24%-a Szlovákia, 15%-a Szerbia, 6%-a Ukrajna területén működik. Jellemüket tekintve 50%-uk kulturális, közművelődési, 13%-uk oktatási, 10%-uk ifjúsági szervezet. Tízezer határon túli magyarra átlagosan 31 civil szervezet jut, mely átlagot – a népesebb nemzetrészeink közül – az EU-n kívüli kárpátaljai és vajdasági magyarok haladják meg (34, illetve 41).

Erdélyben 2854 támogatott magyar civil szervezet található, melyek 62%-a székelyföldi, 18%-a partiumi, 20%-a egyéb erdélyi, bánsági. Tevékenységi körüket tekintve 44%-uk kulturális, közművelődési, 16%-uk oktatási, 11%-uk ifjúsági szervezet.

A közel 14 ezerre becsült számú erdélyi magyar civil szervezet működésének koordinálására jött létre a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (2004). Az ifjúsági szervezetek ernyőszerve a közel 400 erdélyi tagszervezettel rendelkező MIÉRT (Magyar Ifjúsági Értekezlet, 2002). A közoktatási szférában országos jelentőségű a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (1991), a felsőoktatásban a magyar magánegyetemi hálózat működését biztosító Sapientia Alapítvány (2000). Az erdélyi magyar civil szférát összefogó, legrégebbi gyökerekkel rendelkező szervezet a tudomány terén az EME (Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1859–1949, 1990–), a közművelődésben az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1885–1946, 1991–). A legtöbb magyar civil szervezet Erdély „kulturális és gazdasági fővárosában”, Kolozsváron és a nagyobb székely városokban működik, ahol a szervezetség is a legnagyobb arányú (50–65 magyar civil szervezet/10 ezer magyar lakos, szemben a 29-es erdélyi magyar átlaggal) **X. 2. 28.**

E tekintetben a legalacsonyabb magyar civil szerveződési aktivitás a kelet-magyarországi nagyobb városokhoz (Szeged, Békéscsaba, Debrecen) közel eső bánsági és partiumi városokban figyelhető meg (Nagyváradtól eltekintve: 9–16 magyar civil szervezet/10 ezer magyar).

zése, erősítése szempontjából fontos oktatási és kulturális feladatok ellátásában a szerb állami és vajdasági tartományi szféra sokkal nagyobb mértékben vesz részt, mint más szomszédos államok az ottani magyar kisebbségek esetében. A számos szervezet munkájának koordinálásában ernyőszervezetek játszanak fontos szerepet (pl. Vajdasági Magyar Civil Szövetség, 2008; Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, 1992; Szakegyesületek és Társulatok Szövetsége, 1965). A legtöbb magyar civil szervezet az észak-bácskai magyar etnikai tömb területén (Szabadka, Zenta, Magyarkanizsa, Topolya, Ada) és a tartományi székhelyen, Újvidéken működik. A legnagyobb civil szerveződési aktivitás (50–90 civil szervezet/10 ezer magyar) is ezen a területen, illetve néhány bánsági nyelvszigetén (pl. Torontáltorda, Magyarcserepye) figyelhető meg.

Az *ukrajnai, kárpátaljai* magyar közösségben sokféle civil szervezet ténykedik, melyek közül a legrégebbi és legnagyobb az 1989-ben létrejött Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), az ottani nemzet-részünk legjelentősebb érdekvédelmi társadalmi szervezete. A támogatott 342 szervezet közül 64 kötődik nevében is a KMKSZ-hez. Az itteni civil szervezetek közel fele kulturális ugyan, de a súlyos gazdasági helyzet miatt viszonylag nagy arányt képviselnek a szociális jellegűek. Legtöbb szervezet természetesen a legnagyobb

magyar közösségekben (Beregszász, Ungvár, Munkács) működik, de a helyi magyarság lélekszámához képest különösen sok civil szervezet jött létre Técsőn, Tisza-péterfalván, Tiszaásványon és Szűrtén is.

Horvátország pannon (közép-európai) területén 2021-ben a 9216-ra csökkent lélekszámú magyarság 70 támogatott civil szervezettel rendelkezik, melynek háromnegyede kulturális jellegű tevékenységet folytat és kétharmada a Drávaközben működik. Itt van a székhelye (Bellye és Pélmónostor) a legnagyobb érdekvédelmi szervezetüknek, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének (1993) és a civil szervezetek többségét ernyőszervezetként tömörítő Magyar Egyesületek Szövetségének (1998) is. Újságíróik, pedagógusai, nyelvészeik szervezeteinek központja Eszék, tudósai a főváros, Zágráb.

A *szlovéniai Muravidéken* élő, 5000 főre becsülhető magyarság a lélekszámához képest rendkívül sok (59) civil szervezetet működtet, melyeknek a fele kulturális jellegű és 40%-uk a vegyes nyelvű határvidék központjában, Alsólendván ténykedik.

Az *ausztriai Örvideken* élő, egyre inkább gyarapodó lélekszámú (kb. 12 ezer főnyi) őshonos és bevándorló magyarok mindössze öt civil szervezetet alapítottak, melyek közül kettő Felsőőrön, egy Alsóőrön működik.

